

CHEB A OKOLÍ ZA SASKÉHO VPÁDU V LETECH 1631 A 1632

Oldřich Kortus

Vítězství švédsko-saských vojsk vedených králem Gustavem II. Adolfem v bitvě u Breitenfeldu dne 17. září 1631 nad císařským generálem Janem Tserclaesem Tillym mělo zásadní vliv na vývoj dalších událostí třicetileté války. Švédský král zničil nejen podstatnou část císařské armády, ale zmařil i veškeré císařovy válečné plány. Dědičné země Habsburků a celá říše byly nyní zcela bezbranné a záleželo pouze na rozhodnutí a strategické úvaze krále, jak této skutečnosti využije a co z ní dokáže vytěžit.

Gustav II. Adolf se stal díky svému vítězství pánem mezinárodní situace a rozhodoval se, zda táhnout proti císaři, nebo proti územím katolických suverénů ve střední či jižní části říše. Francie se pokoušela krále přimět k útoku na císařské dědičné země a přenechat Ligu na starost Sasku. Tyto snahy však byly zcela marné. Švédský král se rozhodl pro boj proti katolické Lize. Jeho hlavním cílem bylo bezpochyby Bavorsko.¹

Podle mého názoru to byl pro švédského krále strategicky výhodný krok: hrozilo totiž, že při eventuálním tažení do dědičných císařských zemí, kdyby postupoval ze Saska přes země Koruny české, bude napaden Bavorskem. Výhodné bylo královo rozhodnutí ve svém důsledku i pro císaře, neboť vpád švédských vojsk do Čech a jejich postup k Vídni by znamenal katastrofu pro Habsburky. Vpádu Gustava II. Adolfa se obával císařský dvůr i vysocí velitelé.² Švédský pochod k Mohanu a Rýnu tak pravděpodobně zachránil habsburské středoevropské panství. Z tohoto hlediska se zdá být králova volba směru dalšího postupu chybná, ale z pohledu vojensko-strategického to bylo rozhodnutí výhodnější.

Saský kurfiřt Jan Jiří I., který byl okolnostmi donucen ke spojenectví se švédským králem, byl necelý měsíc po bitvě u Breitenfeldu postaven před další, ne příliš jednoduchá rozhodnutí. Bývalý podřízený Albrechta z Valdštejna, Jan Jiří z Arnimu, pán na Boitzenburgu, nyní velitel saského vojska, zaslal kurfiřtovi dopis, datovaný 20. října v Budyšině.³ Arnim zde nabídl kurfiřtovi, že po shromáždění vojska a za příznivého počasí odvede saskou armádu, pravděpodobně někdy koncem října nebo začátkem listopadu, do Čech. V následujících dnech Arnim posílal do Drážďan jeden dopis za druhým, aby o všem, co pokládal za důležité, informoval Jana Jiřího. Pravděpodobně dva dny před vstupem saských vojsk na území Českého království, dne 22. října/1. listopadu, píše z Löbau saský maršál Jeho kurfiřtské Jasnosti, že se vydal podle rozkazu na pochod, jelikož nyní už nelze ztrácet čas. Doufá, že příštího dne bude na místě, o čemž podá hlášení Viztum.⁴

1 Bertold BAUSTAEDT, *Richelieu und Deutschland. Von der Schlacht bei Breitenfeld bis zum Tode Bernhard vom Weimar*, in: *Historische Studien*, Heft 295, Berlin 1936, s. 42.

2 Strach ze švédského vpádu do císařských dědičných zemí vyjádřil již koncem dubna 1631 Heřman z Questenberga. Cyrill Antonín STRAKA, *Albrecht z Valdštejna a jeho doba na základě korespondence opata strahovského Kašpara z Questenberka*, in: *Rozpravy České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění*, třída I., číslo 44, Praha 1911, s. 63.

3 Arnold GAEDEKE, *Wallensteins Verhandlungen mit den Schweden und Sachsen 1631-1634*, Frankfurt a. M. 1885, s. 109-110.

4 TÝŽ, *Die Eroberung Nordböhmens und die Besetzung Prags durch die Sachsen im Jahre 1631*, *Archiv für Sächsische Geschichte* (dále jen ASG) 9, 1888, s. 262. *Dam Viztum* z Eckstätt byl plukovníkem saské armády.

Předpokládám, že saská vojska postupovala z Löbau a zemskou hranici překročila v noci z 2. na 3. listopadu v prostoru mezi Rumburkem a Varnsdorfem. Dále pochodovala na jihozápad do prameny doložitelné Chřibské⁵ a pak s velkou pravděpodobností na západ k Labi a do Děčína. Lze předpokládat, že v obtížném terénu se vojsko nepohybovalo v sevřené pochodové formaci, ale spíše po větších skupinách. Je také pravděpodobné, že každou takovou skupinu vedl některý z důstojníků nebo vojáků, který dobře znal tamější krajinu a cesty.

Není dosud zcela jasné, zda Arnimem vedená armáda postupující ze severních Čech dále na Prahu byla jediným saským vojskem, které proniklo na území království, nebo zda existovalo ještě jedno vojsko, které by potom překročilo zemské hranice právě na Chebsku, či zda šlo v případě Chebu a Chebska o soukromou iniciativu některých exulantů. Také není zcela zřejmé, kdy se tak stalo.⁶

Dobové noviny Mercurii Ordinarii Zeitung oznamují ke dni 3. listopadu 1631 z Chebu, že v zemi je velký strach a utíkání, protože švédští tu a tam činí vpády a dobývají mnoho panských sídel, co pak je jisté, že se Jáchymov vzdal švédskému předvoji a musel holdovat jménem starého hraběte Thurna.⁷

Pravděpodobně 8. listopadu poslal exulant ve švédských službách Jobst Hans Tiesel z Daltiz dopis z Jáchymova purkmistrům svobodných horních měst v Božím Daru, Abertamech, Horní Blatné a v Hřebečně, ve kterém jménem švédského krále požaduje, aby se jejich obyvatelé dostavili ozbrojeni do Jáchymova a tam pod širým nebem složili přísahu, že nasadí pro křesťanskou spasitelnou víru, stejně jako ostatní zbožní křesťané, život, čest, krev a statky. Jsou očekáváni v Jáchymově, kde budou přísahat Nejsvětější Trojici, evangelické církvi a všem poctivým křesťanům.⁸

Město Cheb se ocitlo ve stavu zvýšené vojenské pohotovosti, neboť se dalo předpokládat, že jedni z prvních saských vojáků se objeví právě před Chebem či v jeho blízkém okolí. Bylo provedeno mustrování měšťanstva a byli jmenováni důstojníci městské hotovosti. Městská rada nechala zavolat na radnici 150 mladých mužů a rozkázala jim, aby se ozbrojili a připravili se k obraně města, ale jasně jim vysvětlila, že nemají zbytečně riskovat své životy bez zlodu a zaopatření. Dvě kompanie císařského jezdeckta, přítomné ve městě od 8. července, byly počátkem října vystřídány třemi stovkami pěšáků, kteří s sebou do města přivedli mnoho raněných.

Koncem září, dne 26. 9. 1631, provedla rada města další mustrování městské hotovosti a velení přenechala Melchioru Adamu Moserovi, který byl ustanoven městským nejvyš-

5 Dopis psaný po překročení hranice Českého království ve 4 hodiny ráno saským maršálem Janem Jiřím z Arnimu kurfiřtovi: „*Wiewol Ich vermeinet, etwas zeitiger an dem ortte, dahin Ich mein intent gerichtet, zu kommen, so ist doch der Wegk so überauß böse, daß Ich kaum Kreibitz erreichen können, Breche gleich dieser Stunde auff in guetter Hoffnung desto zeitiger zuhr stelle zu gelangen, So balt E.C.D. Dienst ich vericht, will Ich mich alßbaltt auch in der Nacht fortmachen, Bitte In deßen untertenigsten, weil mich daran nichts den E.C.D. Dienst hindert, Sie den verzugk nicht ungnedigk vermerken wollen, befele dieselbe etc. Creibitz morgen umb 4 uhren Ao 1631 H.G.v. Arnimb.*“ Tamtéž, s. 262.

6 Zdá se, že jeden oddíl saských vojáků spolu s exulanty překročil hranice v blízkosti Jáchymova, který obsadili, a odtud se zmocnili Žatce a celého Žateckého kraje. Císařský mincmistr v Jáchymově Jiří Steinmüller přešel na stranu Sasů a horlivě pomáhal i navracějícím se exulantům.

7 Saský státní archiv v Drážďanech (dále jen SHStA Dresden), 10024 Geheimes Archiv, Loc. 10716/2 Avisen welche sub finem Anni 1630 und von Anfang biß zum Ende des 1631 Jahres bey der Churfürst Sächs. geheimen Canzley einkommen.

8 Rakouský státní archiv ve Vídni (dále jen ÖStA Wien), oddělení Domáci, dvorní a státní archiv, (dále jen HHStA), Große Korrespondenz, Collection diplomatique, Fasz. 30/1. Publikoval též František HRUBÝ, Z vídeňských papírů Jindřicha Matyáše hr. z Thurnu, ČČH 34, 1928, s. 473-573.

ším strážmistrem. Jako poručíci byli jmenováni Jiří Adam Söldner, Pavel Eck, Hans Bareuther a Praetor, Moserovým zástupcem byl jmenován Jaeger.

Koncem prvního listopadového týdne roku 1631 požadovali místodržící Království českého, aby městská rada zjistila, jak postupují nepřátelská vojska na Chebsku. Místodržící také zaslali komisařům Plzeňského kraje opis rozkazu, ve kterém je nabádali, aby dali dobrý pozor na vývoj tamější situace, jak bylo projednáno.⁹

Poté, co Arnimova armáda překročila zemské hranice, se od ní zřejmě oddělila část saských vojsk, která pak zamířila do severozápadních a západních Čech. Vojsko dorazilo až před Cheb, k předměstí u Mostecké brány. Císařská posádka již před tím z města utekla.¹⁰

Jobst Hans Tiesel z Daltiz, „jeho královského Majestátu ve Švédsku ustanovený kapitán a jeho kurfiřtské Jasnosti rytmistr“, zaslal dne 12. prosince ze Skalné dopis chebskému purkmistrovi Paulu Junckerovi se zprávou, že obdržel od svého pána Arnošta knížete z Anhaltu, rozkaz „*die Order so in den Egrischen Krayse, mit meinem Volk, so bey Elbogen gelegen, zu defendieren und zue schützen*“.¹¹

9 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Zápis ze středy 5. listopadu: „...*die H. Stadthalther begehren was vor feindselige progress alhe in der Nachbarschaft erkundiget werden, also bald zu bringen, schicken auch abschrift der Neuen Commiss. befehl an die H. Commisarien zu Pilßen, mit ermahnung daß der orth wie nuhnmehro sollicitirn sollen u(n)d soll beids (?) observiret werden.*“

10 Arnimova vojska následoval sám saský kurfiřt s další armádou. Dozvěděl se o nečekaně úspěšném pochodu svého maršála na území Čech, a tak pod svým velením přivedl do Českého království další vojska. Spolu s ním přišlo do Čech i množství pobělohorských exulantů, kteří se začali ujímat svých bývalých statků. Také exulanti z Loketska a Chebska se při první možné příležitosti zmocnili svého bývalého majetku. Do Chebu se vrátilo 23 exulantských rodin, včetně mocných patricijských rodů, jako byla rodina Juncker nebo bývalý chebský purkmistr Wolf Adam Pachelbel z Háje (Gehag), který se stal jedním ze saských komisařů v chebském kraji. Rezek uvádí 17 šlechtických rodin z Chebska, které se vrátily: Jiří Wolf Brandner z Brandu (statek Ostroh/Seeberg), bratři Wolf Arnošt a Jan Adam Elbogner z Unter Schönfeld, Mikuláš Globner z Globen, Julius Hofer z Lobensteinu (statek Sichelau), Filip Lang z Langenfeldu, Jan Wolf Lang z Langenfeldu, Sabina Lochnarová z Palitz, Jiří Albrecht a Jan Fabián Multz z Waldau, Gerhard Schwoll rytíř z Palitz, Engelhart Štampach ze Štampachu (statek Vranov/Frohnau), Jan Kryštof Tanner, Jiří Kryštof z Trautenbergu (zde není jisté, zda byl v Čechách), Jáchym Bedřich a Matyáš Bernard z Unruhe, Humbold Winkler z Hainfelsu se syny Jiřím Adamem, Fridrichem a Jaroslavem (statek Děpoltovice/Tüppelsgrün). Také do Lokte a Loketského kraje se navracely patricijské a aristokratické rodiny: Jaroslav Hoffman z Münchhofen, Eva Hozlauerová (statek Kirchenberg), Wolf Kryštof Lochnar z Palitz (statky Mnichov/Münchhof a Jimlíkov/Imligau), Jan Fabián a Jan Matyáš Perglasové z Perglasu, Zikmund Rabicar z Rabic, Jan Bartoloměj z Reizenbachu, Fridrich a Jan Šebestián Štampachové ze Štampachu, Florián a Wolf Adam Steinsdorferové ze Steinsdorfu, Jiří Adam Štolc z Gostomky, Kryštof Jindřich Tejn z Tejnu, Kryštof Ferdinand Mangolt. Antonín REZEK, Dějiny saského vpádu do Čech (1631-1632) a návrat emigrace, Praha 1889, s. 72. Obsáhlejší seznam Vinzenz PRÖKL, Eger und das Egerland, 2. Auflage, Falckenau 1877, s. 166-170.

Dějinám chebské aristokracie a patriciátu v době třicetileté války dosud nebyla věnována patřičná pozornost, což platí i o chebských pobělohorských exulantech. Pro starší období a částečně i pro 16. století jsou nejdostupnější české práce Františka Kubů.

11 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. „*Ehrenvester, Hochachtbar und Wohlweiser sonders günstiger Herr Burgermeister, demnach von meinem gnädiger heren Fürst. Ernesten von Anhalt Ihr Churf. durchl. zue Sachßen Obristen, die Order so in den Egerischen Krayse gehörigt, mit meinen Volck so bey Ellbogen gelegen zue defendiren und zueschützen von Praga außbefohlen worden, dieweil Ich aber in erfahrung kommen, daß andere mehr Volcker in zuzugsein sollen, Auß habe ich zeigern meiner Trommeter abgefordeget, den Heren solches zue notifiiren und wiesendt zue machen, Ob sie mich, Sie undt die Ihrigen zue defendiren undt zuschutzen einlaßen wollen oder nicht mich bey meinem Trommeter hiewieder zuberichten, In vorbleibung aber weüßen ich mich solchen zuvorhalten, Welches denen Herrn Ich vormelden sollet undt denselben zue diesen bin ich willigk. Dat. Wilschtschein den 12 Decembris ao 1631 Dero Königl. May. in Schweden bestalter capitain undt Ihr Churf. durchl. Rittmeister Jobst hanß Tiesl von daltiz MP.*“

Farář z Mýtiny (Albenreuth) sdělil, že z Voigtlandu do Mýtiny přijelo nějakých 20 jezdců spolu s 500 pěšáky, kteří zcela vyplundrovali faru a odvěkli odtud 3 krávy patřící záduší.¹²

Kapitán švédské armády Friedrich Gropp žádal 10. prosince písemně chebskou městskou radu, aby se pokorně podrobila švédskému králi a přistoupila na požadavek ubytování dvou kompanií vojska.¹³ Na takový požadavek nepovažovala rada za nutné odpovídat.

Jeden ze saských důstojníků, Jan Jiří z Karlowitz, který se na předměstí Chebu utábořil se 150-ti jezdci, poslal 12. prosince na radnici trubače s požadavkem, aby bylo saské vojsko vpuštěno do města. Purkmistr měl prostřednictvím tohoto trubače sdělit, zda Sasové obdrží povolení ke vstupu do města, či nikoliv.¹⁴ Purkmistr Juncker na to odpověděl, že o takové věci nemůže sám rozhodovat, že nezáleží jen na jeho rozhodnutí, ale je to záležitost celého města a musí se tedy obrátit na ostatní členy městské rady, aby o takové vážné věci spolurozhodovali. Rada na požadavek Sasů neodpověděla a trubače nechala zavřít do vězení. Ten byl na žádost Sasů propuštěn následujícího dne.

Odpoledne 13. prosince, vydal Jobst Hans Tiesel z Daltiz jménem saského kurfiřta verbovací patent, aby mohl naverbovat 125 jezdců, a poslal městské radě dopis, že pokud by město nechtělo přijmout jeho vojáky, nechá vše vypálit a zpusťošit.¹⁵ Zvoněním byl vyhlášen poplach a někteří měšťané začali střílet z děl na saská vojska, která se již v noci předcházejícího dne usadila před městskými hradbami. Sasové ustoupili na vzdálenost jedné míle od města. Obrany města se účastnili pouze katolíci, což dokazovalo, že ostatní obyvatelé přijali římsko-katolickou víru většinou z donucení a příslušnost ke katolictví pouze předstírali. Většina měšťanů si přála obnovení luterské víry, což, jak měšťané doufali, se zdaří po předání města Sasům.

Téhož dne přijelo před Cheb 150 saských jezdců, kteří se schovali za dům koželuha Hanse Bernharda. Bylo jim slíbeno, že se dostanou do města, aniž by ztratili jediného muže. Saský velitel, podpořen tímto příslibem a ujištěn probíhajícími přípravami, poslal odpoledne do města opět trubače s pěti dragouny. Jménem kurfiřta znovu požadovali, aby rada předala město do rukou saských vojsk, jinak prý bude Cheb vydrancován a vypálen. Taková hrozba zřejmě neměla na patriciát příliš velký účinek, a tak se jezdci vraceli s negativní odpovědí k Mostecké bráně. Během toho, jak bylo smluveno, přivezli koželuhové na padací most plně naložené trakaře a jistý Spitz spolu s protestantsky smýšlejícím městským strážmistrem Moserem a městským katem Fischerem přeřízli lana určená ke zvedání mostu, aby nemohl být vytažen. Čtyři jiní měšťané rozbili na druhé straně řeky skříně, které také měly zamezit zvednutí mostu. Podle Abelinova historického díla *Theatrum Europeum* měšťané rozbili sekerami městskou bránu, aby mohlo vojsko vstoupit do města.¹⁶ Na dohodnutý signál vyrazili Saso-

12 Tamtéž, zápis z pondělí 24. listopadu.

13 Tamtéž, zápis ze středy 10. prosince.

14 Tamtéž, podle zápisu ze soboty 13. prosince to byl Hans Jobst Tiesel z Daltiz, který nechal poslat do města trubače s písemným rozkazem purkmistra Junckerovi, aby se poddal saskému kurfiřtovi. „Ist v. E. Rath, Gericht und Gemeind zusammen gefordt undt der selben vorgetragen worden, wie den abent zuvor H. Hanß Jobst Tießel von daltietz Riethmeister einen drombther in die Stadt gesant und H. Burgerm. Juncker schrieflich vermahnet In Churf. devotion sich zuergeben...“

15 Tamtéž, zápis z odpoledne dne 13. prosince: „H. Jobst Hanß thießel Alß er abermahl etliche auß seiner Compagnia herein gesant z Churf. durchl. zu Sagsen Ein mußter patent uff 125 pferd dohin zu neustern producirēt, dorbey ein schreiben an die gemeihne Burgerschafft, wo man Ihn nicht Einnehmen wirdt, Er alles verbrennen u(n)d verhehren wolle.“

16 Johann Philipp ABELIN, *Theatrum Europeum*, Historische Chronicken Continuation der Warhaffte Beschreibung aller denckwürdigen Geschichten so sich hin und wider in der Weltt vom Jahr Christi 1629 bis in das

vě kupředu Kamennou ulicí až na náměstí. Císařskými zcela vyplundrované město se stalo kořistí saského vojska.

Na náměstí se usadilo více než 900 vojáků pěchoty a jezdeckta a v klidu čekali, než jim městská rada přidělí kvartýry.¹⁷ Jak již bylo výše zmíněno, Cheb byl bez císařské posádky, protože ta zbaběle utekla z obav před nepřátelským vpádem.

Na radnici shromážděná městská rada uvažovala o tom, jak by mohla překazit případná zrádná jednání s nepřítelem. Jak asi musela být překvapena, když viděla, že město je dobyto a obsazeno? Nebyly k dispozici žádné prostředky, jak se nezvaných hostů zbavit.

O událostech informuje saský rytmistr Tiesel Jana Jiřího I. v dopise ze dne 15. prosince. Píše, že jemu nadřízený plukovník, kníže z Anhaltu, obdržel od kurfiřta patenty a rozkazy, ze kterých se Tiesel dozvěděl, že Anhalt žádá, aby mohl mustrovat svůj pluk ve městě Chebu. Jelikož měl Tiesel zaručenou zprávu o tom, že chebští katoličtí radní informují o situaci císařské, kteří se pohybují několik mil od města, přišel tuto sobotu, 13. prosince, před město se svojí kompanií jezdeckta, aby tak chránil vojsko odvelené sem kurfiřtem. Přátelsky se ucházel o ležení ve městě a předložil i kurfiřtské patenty, z čehož byli měšťané potěšeni, že budou pod ochranou Jeho kurfiřtské Jasnosti. Kvartýr ale kvůli katolickému patriciátu nemohl obdržet. Za spolupráce měšťanů, kteří rozbili závory a brány se ihned zmocnil města. Na to, aby obsadil takové město a strategicky důležitou cestu, se cítí se svojí kompanií příliš slabý. Umístil sem také svojí kompanii pěchoty a napsal panu Karlowitzovi, zemskému lovčímu kurfiřta, aby mu poslal 300 mužů z pěšího vojska, které leží na hranicích, aby s nimi mohl město lépe zabezpečit. Karlowitz mu vyhověl. Město chce takto držet, dokud nepřijde nově naverbovaný pluk jeho pana plukovníka, knížete z Anhaltu. Prosí kurfiřta, aby vydal rozkaz, aby vojáci zemského lovčího mohli zůstat ve městě a dále sem mohl být odvelen prapor zeměbraneckého vojska nebo 500 mušketýrů, aby tak mohlo být město lépe chráněno. Sděluje, že bude jednat se zdejším městem a jeho obyvateli přátelsky, aby neměli důvod si na něj stěžovat a mohl je tak využít proti nepříteli.¹⁸

Ačkoliv větší část Chebu byla zdánlivě katolická, bylo zde, tak jako ve většině případů v Čechách, katolické vyznání nuceno. Náklonnost k protestantismu zdaleka nevymizela. Roku 1621 přislíbil saský kurfiřt Jan Jiří I. Chebským, že bude ochraňovat přívržence Augsburského vyznání. Nebylo tedy možné očekávat, že by měšťanstvo pozvedlo proti saským jednotkám zbraň, což se ukázalo již dříve při vyzvánění na poplach, kdy větší část měšťanstva zůstala pasivní.

Nedlouho po obsazení města informuje Tiesel kurfiřta o vývoji situace v nedatovaném dopise: „Poté, co jsem nechal odeslat nejponiženější zprávu, datovanou v Chebu 15. prosince, o vzetí města, nechal jsem spolu s Janem Jiřím z Karlowitz, zemským lovčím Tvé kurfiřtské Jasnosti, předvolat všechny prosté měšťany, kterým jsem důrazně domlouval jménem Tvé kurfiřtské Jasnosti a tázal se jich, že když je nyní město dobyto, zda by katolíci společně s luterány byli a zůstali oddáni Tvé kurfiřtské Jasnosti. Také pokud by mělo být toto město obléháno, zda by oni spolu se mnou a s vojskem, které zde mám, jako čestní lidé město bránili a ochraňovali. Zda také chtějí při Tvé kurfiřtské Jasnosti nasadit život, statky, čest a krev. Na to všichni společně, luteráni i katolíci, s velkým křikem a jáсотem odpověděli ano, že s pomocí Ježíše Krista chtěli tak konat. Protože pak tací lidé, jako velitelé městské hotovosti,

Jahr 1633 zugetragen, darinnen sonderlich die jetzund schwebenden Kriegslaufften außgeführt werden. Mitt Kupfferstücken gezieret unnd verlegt durch Mattheum Merian inn Franckfurt 1646.

17 Tamtéž.

18 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9227/2 Erste Buch Kriegs Expeditionen in Königreich Böhmen betref. 1631 110. Liber. Jobst Hans Tiesel z Daltiz, Cheb, 15. prosince 1631.

strážmistři, praporčíci a jiní velitelé nebyli přítomni, tak nejsou nikomu zavázáni, nýbrž jsou těmi radními, kteří jsou oddáni Tvé kurfiřtské Jasnosti, považováni za podezřelé, jelikož mne nechťeli pustit do města. Bylo by velmi zapotřebí, aby tyto měšťané a městští velitelé byli bez prodlení a bez obvyklých pravidel uvedeni v povinnost vůči Tvé kurfiřtské Jasnosti. Je zapotřebí, aby byla dosazena městská rada, podezřelá a zvláště pak katolické osoby byly odstraněny a rada znovu dosazena, aby mohl fungovat soud a spravedlnost. Nebylo by také na škodu, aby rytířstvo a všichni sedláci, kteří chtějí, poslušně přísahali Tvé kurfiřtské Jasnosti. Všichni katoličtí faráři z okolních vsí utekli, a ačkoliv jsou nějací katoličtí faráři ve městě, měšťané nechťejí, aby křtili a kázali. Faráři mají velký strach, aby jim měšťané nepřerazili vaz. Různí lidé mě prosili, abych nechal děti pokřtít luteránským duchovním a nechal kázat v městském kostele. K takovému jednání je třeba zříditi komisi. Tvá kurfiřtská Jasnost by mohla přece jen bez prodlení a obvyklých pravidel k tomu použít pana zemského lovčího, kterému by k tomu museli být dáni ještě jiní poctiví lidé, neboť je znám svojí zaneprázdněností ve městě i na venkově. Na žádost měšťanů jsem nechal ctihodného, váženého a učeného pana Georga Merczena z Aše křtiti děti a kázat v kostele. Ten by pak také mohl, podle libosti Tvé kurfiřtské Jasnosti, získat kostelní úřad a místo učitele.¹⁹

V noci dorazila do Chebu skupina luteránských sedláků z Voigtlandu, kteří měli posílit stráž ve městě. Karlowitz požadoval po purkmistru Schmiedelovi, aby mu byla předána zbrojnice ke kontrole a také aby se měšťané postavili k obraně města společně po bok Sasů. Pokud ne, bude vyzdviženo na 5 000 vojáků, kteří ihned přijdou do města, aby jej bránili.²⁰

Třetí den po obsazení města se do Chebu vrátilo množství exulantů i se svými rodinami a opět se ujali svých statků. Již dříve předal M. Egidius Brandner, který byl chebským exulantem a saským polním kazatelem, kurfiřtovi v Lipsku prosebný list, ve kterém exulanti z Chebska žádali Jana Jiřího I., aby se jich ujal v otázce opětného získání nejen jim odebrané náboženské svobody, ale i císařem konfiskovaného majetku.²¹ Za takové situace bylo velmi pravděpodobné, ba jisté, že se měšťané za podpory exulantů a Sasů pokusí o obnovení náboženských poměrů ve městě na základě augsburského vyznání. Luteránské obyvatelstvo jávalo a měšťanky, jak píše chebský historik a archivář Karl Siegl, nazývaly Sasy spasiteli, ale brzy se z nich vyklubal čert.²²

Saský velitel v Chebu, plukovník a zemský lovčí Jan Jiří z Karlowitz sdělil dne 23. prosince městské radě, že na Boží hod vánoční se bude v chebském farním kostele konat luteránská bohoslužba a kázání.²³ Nevzal na vědomí návrh, podle kterého mu měl být za tímto účelem předán hřbitovní kostel sv. Trojice. Jelikož rada nemohla tomuto požadavku klást žádný odpor, bylo mu to povoleno s tím, aby kostel ponechal v původním stavu. Na všeobecné přání Chebských přešel městský farní kostel zcela v držení protestantů. Katoličtí kněží museli ustoupit.

19 Hermann HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins I., in: *Fontes rerum Austriacarum* (dále jen FRA) 63, Wien 1912, No 463. Autor datuje dopis dnem 16. prosince 1631.

20 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Zápis z pondělí 15. prosince.

21 Richard SCHMERTOSCH VON RIESENTHAL, Vertriebene und bedrängte Protestanten in Leipzig unter dem Schutze Johann Georg I., *Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Altertumskunde* (dále jen NASGA) 16, Dresden 1895, s. 277.

22 Karl SIEGL, Die Überrasung der Stadt Eger durch die Sachsen im J. 1631 und ihre Befreiung durch Wallenstein'sche Truppen im J. 1632, *MVGDB* 47, 1909, s. 23.

23 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu 68. Zápis z úterý 23. prosince: „H. P. Amtsträger Schmiedel referiret wie an heutt zu frühe Her Jagermeister von Carlowitz ihn zu sich bescheiden, undt zu vernehmen geben, daß uff Nechsten H. Christag Er in der Pfarrkirchen lutherisch Predigen lassen wolthe...“

Luteránští duchovní Egidius Brandner, Abraham Bruscha a Wolfgang Fleischmann se vrátili spolu s jinými exulanty a ujali se svých úřadů. Bylo jim odevzdáno pět bohoslužebných kaliců a v městském farním kostele se opět konaly evangelické křty a svatby. Přesto si směli katolíci ve farním kostele ponechat jeden oltář a jednu kazatelnu. Plukovník z Karlowitz přislíbil katolíkům plnou ochranu, ale obecný lid, osvobozený od dosavadních útisků, nechtěl o náboženskou snášenlivost ani slyšet a za utrpená příkoří se mstil utiskováním katolických duchovních.

O několik dní dříve, 14. prosince po rozednění, o třetí adventní neděli, vyplundrovala soldateska a obecný lid komendu Řádu křížovníků s červenou hvězdou. Krutým způsobem zacházeli se starým komturem Georgem Runnerem z Kaldischin, kterému se nakonec podařilo utéci k františkánům, u nichž na následky leknutí zemřel. V kostele sv. Mikuláše se konala adventní mše sloužená jezuitu, kterou soldateska rušila svým nevhodným chováním, což nebyl ze strany Sasů ojedinělý případ. Vojáci se často během bohoslužeb v městském kostele chovali nevhodně. Také vyhrožovali, že se násilím zmocní uzavřené školy, kde bydleli jezuité, pokud by jim nebyla otevřena. Po jejím otevření pobrali cínové nádoby, prádlo a oblečení a byli by se odvážili i více, kdyby jeden člen městské rady vojáky neuklidnil a nezahnal obecný lid. Odpoledne se pokusili o přepadení kláštera jeptišek svatě Kláry, který byl od vyplundrování a násilností ochráněn jedním statečným důstojníkem.

Do města přijeli Jan Jiří Colonna z Felsu a Mikuláš Globner z Globen a s nimi také sesazený purkmistr Wolf Adam Pachelbel z Gehag. Všichni tři byli Sasy ustanoveni jako saští komisaři v Chebském a Loketském kraji. Již dva dny předtím se ve městě objevil v exilu zůstávající purkmistr Adam Juncker, ale pouze na několik dní, aby prohlédl škody na svém zničeném majetku, a pak se vrátil zpět do Wunsiedelu, aniž by se něčeho dalšího účastnil.²⁴

Pachelbel zachránil město před obecným vyplundrováním a převzal od Sasů úřad komisaře města a Chebska. Purkmistra a personální složení městské rady ponechali Sasové beze změn tak, jak byli potvrzeni. Brunner, který byl jedním z reformačních komisařů i radním, zemřel a na jeho místo nastoupil, v souladu s městským právem, Wolfgang Vetterle z Wildenbrunn, který byl horlivým katolíkem. Samotného Pachelbela hodnotili katoličtí radní ve svém pozdějším omluvném hlášení zemským úřadům, po odchodu Sasů, celkem dobře: *„Ale protože se vidělo, že se tenkrát nedalo nic jiného dělat, chtěli jsme raději přijmout domácího, jehož věrnost nám byla známa, než nějakého cizího. Jak mu dosvědčuje celé město, plně dbal na dodržování nařízení a zabránil úplnému vyplundrování města. Na jeho chování si nemů-*

24 Většina chebských exulantů se v době rekatolizace odebrala do Wunsiedelu pod ochranu Kristiana markraběte braniborského. O situaci v Čechách píše markraběti saský knížecí správce v Ostrově nad Ohří dne 21. 12. 1631. Sděluje markraběti, že do Čech přišel generál Gallas s 16 000 vojáky a rychle pochodoval k Rokycanům, kde se k němu má připojit generál don Baltazar s 12 000 muži. Jejich záměrem je jít na Prahu, aby ji spolu s jinými městy v Čechách osvobodili. Jeho kurfiřtská Jasnost již odjela z Prahy zpět do Drážďan. Generál polní maršál Arnim odvedl všechno naverbované vojsko, včetně dělostřelectva, směrem k Plzni. Prahu obsadil zeměbranceckým vojskem. Zde v Ostrově má kurfiřtskou salvu guardii, takže je, zaplatí Bůh, v dobrých rukou. Píše, že Lohet, Žatec, Most, Chomutov a všechna ostatní města, která se nacházejí u saských hranic, jsou obsazena saským vojskem nebo zeměbranou. Důstojníci se zmocňují velké kořisti. Obilí, dobytek a víno nechávají ve velkém odvážet do Míšně, což vede v této zemi k velkému hladu a drahotě. Můj nejjasnější kníže a pán mí z Vídně píše, že doufá, že budou nalezeny prostředky, aby mohlo být dosaženo míru mezi císařskou Výsostí a saským kurfiřtem. Publikoval H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins I., No 476. K rekatolizaci v Chebu a na Chebsku V. PRÖKL, Eger und das Egerland, 2. Auflage, Falckenau 1877, s. 153-168.; Tomáš V. BÍLEK, Reformace katolická neboli obnovení náboženství katolického v Království českém po bitvě bělohorské, Praha 1892, s. 94-105; 248-251.

žeme stěžovat. *Přáli bychom si, aby přijal katolickou víru, pak by se městu, ve kterém by byl pokládán za váženého a schopného, nedařilo špatně.*²⁵

Sasové požadovali od měšťanů výpalné ve výši 4000 zlatých a vedle toho ještě každý týden 3000 zlatých na ubytování vojska. Ve městě ubytovali 5 nebo 6 kornet jezdeckta a pěší pluk pod velením plukovníka Hanse z Rochau. Zajali také několik významných měšťanů. Purkmistr Paul Juncker byl ve svém domě hlídán mušketýry a byl propuštěn nejprve poté, co za něj byla poskytnuta záruka. Klement Holdorf a Wolfgang Vetterle museli snášet potupné zacházení. Ne o mnoho lépe se vedlo jezuitům a katolickým duchovním, městskému faráři Troyerovi, farářům ze Skalné a Kopaniny, kteří utekli do školy, kde bydleli jezuité. Ve škole je Sasové věznili osm dní. Tehdy prokázala městská rada náklonnost vůči jezuitům a zaopatřovala vězně vším potřebným. Dokonce i luteránské měšťanky, dojaté jejich těžkou situací, jim posílaly prostřednictvím svých synů jídlo a pití.

Představenému koleje jezuitů P. Emerichovi a dále P. Danielu Sanderovi, P. Paulovi Kowendlovi, M. Peteru Merkelovi, M. Johannu Brendtovi a Fr. Konrádu Feyovi bylo Sasy nařízeno, aby pod hrozbou zmlácení, mučení a zmrzačení nosu i uší, zaplatili výkupné ve výši 1000 zlatých.²⁶ Od jezuitů a kněží bylo požadováno celkem 800 a po převorovi 200 zlatých. Nakonec se spokojili v případě jezuitů s částkou 680 zlatých, s čehož rada darovala 100 a jeden dobrosrdečný měšťan se ještě zaručil zaplatit částku 300 zlatých. Tudíž sami jezuité nezaplatili více než 280 zlatých na hotovosti. Devět duchovních, kteří byli v polovině ledna vyhnáni z města, doprovázelo několik ozbrojených dobrovolníků z řad měšťanů až do Horní Falce. O této události dorazily zprávy i do Prahy. Anonymní pražský katolík sděluje, že z Chebu se dozvěděl, že prý chebští otcové Tovaryšstva Ježíšova před svým odchodem museli zaplatit, každý z nich, 100 zlatých. Poté jim byl dán škodlivý a urážlivý průvodní list s textem: nechte tyto lehkomyšlné a nepoctivé nepřátele Ježíše svobodně a bez překážek odejít k čertu, aby jim na hlavě nezůstal ani vlas atd.²⁷

Dne 21. prosince napsal Jan Jiří z Karlowitz kurfiřtovi zprávu, že situace ve městě je těžká. Katoličtí páni radní a měšťané vedou lehkovážné a nebezpečné řeči. Každý den vysílají k nepřítelům posla, aby jim sdělili, co se v Chebu děje a mohli tak být přivedeni do města. Jezuité, kterých je ve městě deset, chystají nějaké zrádné kousky. Puškařům, kterých je v Chebu 18 a jsou z větší části katolíci, se nedá důvěřovat. Prosí kurfiřta, aby odvelel do Chebu nějaké jiné puškaře, stejně tak i dva dělostřelce s granáty. Sděluje, že mu bylo zaklínováno pět děl. Karlowitz se domnívá, že je nutné, aby byla městská rada dosazena ze starých luteránů, aby složila přísahu, protože jinak v ní nebude nikdo na straně kurfiřta, ale několik těch, jako je purkmistr Paul Juncker, městský písař Wolfgang Vetterle a Hans Bareuther a jiní, kteří vykonávali rekatolizaci. Pokud radní zasílali nepříteli zprávy, měl by být do rady dosazen čestný muž, aby nemohl činit nic bez jeho vědomí. Měl by být také dosazen krajský hejtman, který by dbal zájmů kurfiřta.²⁸

25 *„Weil man aber gesehen, daß es damals nit anders hat sein können, haben wir lieber einen Patrioten, dessen Treue uns bekannt, als eine fremden hungrigen Bruder annehmen wollen, wie ihm denn die ganze Stadt das Zeugniß gibt, daß er die Grenzen der Commission getreulich observirt und die Stadt vor einer Generalplüderung abgehalten hat. Ueber sein Verhalten haben wir uns nit zu beklagen; hätten vielmehr gewünscht, daß er die katholische Religion angenommen; wäre gemeiner Stadt nit übel gestanden, indem er ein gelehrter und glimpflicher Mann gewesen.“*

26 Zde není zcela jasné, zda se jednalo o částky v říšských zlatých nebo v tolarech.

27 ÖStA Wien, oddělení Kriegsarchiv (dále jen KA), Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 I., karton 58, anonym Praha, 16. 1. 1632. Publikoval H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 564.

28 SHStA Dresden, fond: Bergmann'sche Exulantensammlung, Band 56.

Předposlední den roku 1631 píší z Chebu Sasy ustanovení krajští komisaři Wolf Adam Pachelbel, Mikuláš Globner z Globen a Jan Jiří Colonna z Felsu kurfiřtovi, že se do města a chebského kraje položily bez jakéhokoliv rozkazu různé jednotky pěchoty a jezdeckta naverbované jménem švédského krále. Skoro vše zde zničily a vyjedly. Do Chebu bylo maršálem Arnimem přivedeno množství vojska k ubytování a mustrování, 6 kompanií jezdeckta pluku dánského prince, jedna kompanie a štáb pluku Jobsta Hanse Tiesela z Daltiz patřícího k pluku knížete z Anhaltu, 8 kompanií pluku zemské obrany a ozbrojení venkované. Ve městě se tedy ubytovalo 17 kompanií a je zde sotva sto domů. V kraji stojí ale necelých 500 statků. Oba dva kraje jsou císařskými zcela vyčerpány, zbaveny zásob, sil a odvahy. Ano, nemohou již nic víc vydržet, neboť přísun zásob z českých krajů a zvláště z Plzeňského kraje, ze kterých dosud většinou žili, je zamezen a nedostává se ničeho. Ve městě ležící kompanie nemohou být již více živeny. V obou krajích po dvě léta za sebou není možné získat žádné osivo, a pokud přece jen něco, tak v porovnání s dobrými léty sotva jednu desetinu. Komisaři se obávají, že pokud vojsko zůstane déle než šest dnů a denně budou přicházet další vojáci, město i kraj upadnou do naprosté zkázy. Pisatelé žádají kurfiřta o vydání rozkazu, aby bylo pěší a jízdní vojsko, které nutně potřebuje kvartýr, z tohoto malého a široko daleko zruinovaného kraje i města položeno někam jinam.²⁹

Začátkem roku 1632 přijel do Chebu Arnošt kníže z Anhaltu se svým dvorem a vojskem. Kníže, který zůstal ve městě až do 10. března, bydlel od 15. do 25. ledna v domě, který patřil v exilu přebývajícimu purkmistrovi Adamu Junckerovi (náměstí č. 2), tedy ve stejném domě, kde později bydleli Jindřich Holk nebo Albrecht z Valdštejna. Rada musela pro knížete a jeho generální štáb sehnat potraviny. V Okresním archivu v Chebu se zachoval seznam toho, co mělo město dodávat anhaltskému knížecímu dvoru každý týden.³⁰

Tyto požadavky jsou zcela v rozporu s reálnou situací ve městě a jeho okolí. Mezi mnoha stížnostmi na poměry v Chebu nalézáme dopis plukovníka Karlowitze kurfiřtovi z 15. ledna, ve kterém píše, že ani město, ani kraj neodvádějí na kontribucích jediný feník a neposílají žádné potraviny z toho důvodu, že téměř všechny vesnice v chebském kraji jsou vyjedeny anhaltovým vojskem, v loketském kraji pak od viztumových pěšáků. Je nemožné sehnat jakékoli kontribuce.³¹

Sotva Anhaltova vojska opustila Cheb, přišel 27. března saský plukovník Dietrich ze Starschedel se svým štábem a vojskem, aby se ubytoval ve městě. Kurfiřtovi by nebylo proti mysli, kdyby z říšského města Chebu učinil saské zemské město. Jan Jiří I. požadoval od městské

29 Tamtéž, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betrff. 1631-1632.

30 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. „*Verzeichnung, was ein Ehrbar Rath dieser Stadt vor Ihre fürstl. Gnaden von Anhalt Hoffstadt Wöchentlich liefferen muß.*“ Tedy: 3 1/2 centu hovězího masa, 9 telat, 9 ovcí, 45 kuřat, 56 liber ryb, 24 liber sádla, 24 liber čerstvého másla, 4 kopy vajec, 2 nebo 3 kusy zvěřiny, 5 misek bílé mouky, 8 liber cukru, 2 libry pepře, 2 libry zázvoru, 6 liber velkých rozinek, 4 libry malých rozinek, 6 liber mandlí, 16 lotů muškátových oříšků, 14 lotů šafránu, 16 lotů hřebíčku, 16 lotů skořice, 8 liber rýže, 14 liber švestek, 14 liber hrušek, 16 citronů, 28 lemonů, 30 liber špeku, 21 liber třepek, 14 lososů, 4 svažky sušených ryb, 1 1/2 kopy říčních mihulí, 1 1/2 libry olivového oleje, 6 liber holandského sýra a 6 mázů vinného octa, ze sladkosti: 2 libry oloupaných mandlí, 2 libry skořice, 2 libry krystalového cukru, 2 libry koriandru, 1 libru cukrového chleba, 2 libry fíků, 2 libry cukroví, 2 libry velkých rozinek, 2 libry malých rozinek, 2 libry oloupaných mandlí (opakuje se) a 1 libru míšeňských jablek, z nápojů: 7 věder vína, 16 věder piva. Pro městskou radu to musela být celkem svízelná situace, neboť kde měla sehnat za války a ještě ke všemu v lednu citróny, lemony, veškeré koření, švestky a hrušky?

31 SHStA Dresden, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betrff. 1631-1632.

rady hold a písemný revers o podrobení se. Rada obojí odmítla. Následovalo obsazení a uzavření ulic vojskem. Podle zápisu v městské knize ze středy 17. března přednesli dva kapitáni saské armády, Troys a Arnim, městské radě žádost jménem saského kurfiřta a nejvyššího strážmistra z Güntterode, aby rada složila přísahu věrnosti kurfiřtovi. Také si stěžovali, že luteráni byli a jsou pronásledováni katolíky, a to i v městské radě. Městská rada se omluvila s tím, že již byla učiněna dohoda s plukovníkem Karlowitzem, který rukodmáním slavnostně slíbil ochraňovat jak katolíky, tak luterány.³² Další den se dostavili poslové se stejným požadavkem, a když opět neuspěli, byla obsazena celá radnice vojáky, rada byla prohlášena za zatčenou, nikdo nesměl radní místnost opustit, a to tak dlouho, dokud by nebyla složena přísaha. Na náměstí byl rozestaven celý pluk vojska. Nepomohly žádné prosby a shromážděná rada musela pod tímto nátlakem složit vynucenou přísahu:³³ „*Zústat věrní Jeho kurfiřtské Jasnosti tak dlouho, dokud bude držet toto město, nebýt v písemném kontaktu s nepřitelem, sdělit vše, co by měli nepřátelé v úmyslu učinit proti tomuto městu, a podporovat vše co může být ku prospěchu Jeho kurfiřtské Jasnosti a zdejšímu městu.*“³⁴ Tuto přísahu byli donuceni složit a svými podpisy stvrdit i členové městského soudu.“

Saskému veliteli nestačila přísaha magistrátu a dřívější hold měšťanstva, žádal mimo to od magistrátu písemné stvrzení o vykonané přísaze věrnosti, avšak radní odmítli přísahu zpečetit svými osobními erbovními pečeti. Písaha byla nakonec zpečetěna městskou pečetí a radními podepsána. Radní doufali, že páni důstojníci učiní totéž a potvrdí ze své strany přísahu pečetěmi a podpisy, ale ti to odmítli.³⁵

Velice politováníhodnou situaci prožívali ti, kteří pobírali almužny v chudobinci. Pohrůzkami a násilím byli nuceni, aby se bezpodmínečně přiklonili hned k té, hned k oné náboženské víře, jinak přijdou o to málo, co jim zbývá. Saští komisaři vydali rozkaz, aby nemocní a chudí nedostávali tak dlouho chleba, dokud se nestanou luterány. Stejným mučením je dříve nutily rekatolizační komise ke katolictví. Obyvatelé chudobince se museli po odchodu Sasů zřít luterství nejspíše stejným způsobem. Sám představený křížovnického špitálu neoplýval příliš křesťanskou láskou a milosrdenstvím k bližnímu, když někdy koncem ledna žádal

32 SOKA Cheb, městské knihy, kniha radního protokolu 65. Zápis ze středy 17. 3. 1632 „...So begehret Er von Ein Rath, ihme ein Eydt und pflicht abzulegen hierauff hat man sich entschuldigt, dß weil kein bestehe vorhanden, h. Carlowitz zu Churfr.dhl. haben ein Handstreich genohmen und versprochen Catholisch und Lutherische zu schützen...“

33 Tamtéž, zápis ze čtvrtka 18. 3. 1632 „...aber sobald die beede Hauptleutte, ein wenig zuor von Rathauß kommen, haben sie das ganze Rathauß, mit Solttat zu aller ortten besezt, den Rath arrestirt und keinen aus der Ratsstuben ehr zu gelassen...“ a dále: „...weil das ganze Regiment uff den Marck gehalten unnd in geringsten kein schuz oder Hoffnung solches zu enden sich findten wollen dß jurament bewilligest, und unterschrieben worden.“

34 „Sr. Churfürstliche Durchlaucht in Devotion, so lang sie diesen Ort halten, getreu zu verbleiben, mit keinem Feinde zu korrespondiren, Alles, was die Feinde gegen die Stadt in Anschlag hätten, zu entdecken, und alles was Ihre Durchlaucht und hiesiger Stadt zu Diensten geschehen kann, zu befördern etc.“ SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Následuje úryvek z přísahy zapsané do knihy ve čtvrtek 18. 3. 1632: „Wir der Burgermeister unnd Samtliche Rathsverwanden der Stad Eger, Als ein jeder vor sich N. N. schwehre Auß uffrichtigen Redtlichen gemütt, daß so lange Alß hiesige Stadt mitt dero Churfust. dhl. zu Sachßen unsers Allergnedigsten Churfürst. und herm Volckh beseze bleiben wirdt, daß wir in Keinerley wege mitt höchst gedachter Churf. dhl. auch deroselben hoch ansehnlichen adherenten, feinde wieder heimlich noch offentlich schriefflich oder mündtlich auch durch keine andere manns oder weibs person corespondiren oder einige freundschaft halten werden, sondern dero Commandanten so Alhier oder Künfttig von mehr und höchst gedacht Ihr Churf. dhl. anhero geordnet werden möchten Alle feindseelige Anschlege, so gegen sie gepflogen und nur offenbahr werden möchten treulich und ohne einige argließtigkeit zu entdecken...“

35 Tamtéž, zápis z pátku 19. března.

městskou radu, aby byli nesvéprávní vojáci, kteří se nejspíše zbláznili z válečných hrůz, odvedeni ze špitálu na nějaké jiné místo.³⁶

Strategickou důležitost říšského města si dobře uvědomovali i na dvoře bavorských vévodů. Koncem února roku 1632 píše bavorský dvorní kancléř Joachim z Donnersbergu císaři Ferdinandovi II., že se obává spojení švédského vojska se Sasy právě u Chebu. Píše, že švédský král by mohl obejít frankkou pevnost Forchheim a skrze Horní Falc pokračovat do Čech. Nevyhnutelná nutnost pak vyžaduje, aby Jeho císařské Veličenstvo uvedlo co nejdříve do pohybu v Čechách ležící vojenský lid, a jak jen to je možné, odvedlo pozornost nepřátelských jednotek ležících okolo Chebu od spojení s výše zmíněným švédským vojskem nebo zabránilo napomáhání k nepřátelskému úderu.³⁷

Obavy císařských z toho, že by švédský král mohl využít strategické pozice města a zaútočit na České království, zaměstnávaly císařskou generalitu. Johann z Aldringen píše Albrechtovi z Valdštejna z Ambergu, že hrabě Tilly je toho názoru, že kdyby byl generál zbrojmistr Gallas opatřen větším množstvím vojska, zvláště pěchoty, mohlo by být přinejmenším znovu získáno město Cheb a ostatní místa.³⁸ Dne 23. února sděluje Valdštejn Gallasovi, že kdyby se nepřítel chtěl obrátit do Horní Falce, má dávat pozor, jestli se nepohybuje u Chebu, a jak je to jen možné, odvrátit jeho pozornost. Kdyby se chtěl nepřítel v těchto místech o něco pokusit, mají být proti němu posláni jezdci z Horní Falce, spolu s tamějším vojskem.³⁹ Toto souvisí s předcházejícími dopisy a nepřítelem je míněn jistě Gustav II. Adolf. Tilly sděluje Valdštejnovi, že pokládá za nutné, aby generál polní zbrojmistr Gallas posílil své vojsko takovým způsobem, aby se mohl v případě potřeby s Tillym spojit a mohl mu tak pomáhat odporovat nepříteli.⁴⁰ Obavy z toho, že by Švédové mohli proniknout do Českého království, přetrvávaly a v této souvislosti byla strategicky důležitá oblast Chebska nejohroženější. Císařští generálové si byli vědomi toho, že případné sjednocení armád Švédů a Sasů v příhraničních oblastech by mohlo mít pro České království a Habsburky katastrofální následky. Z tohoto důvodu navrhuje 11. března Tilly Valdštejnovi, že pomůže Gallasovi s posílením vojska, protože kdyby byly Gallasovy jednotky ještě posíleny, mohli by oba dva zaútočit na nepřítel v Chebu spojenými silami naráz ze dvou stran a následně osvobodit celé České království od saského vojska.⁴¹ Valdštejn odpověděl Tillymu na jeho dopis psaný z Laufu 6. března, že nechává poslat Gallasovi do Čech tolik vojska, kolik nyní může dát dohromady, nejen aby odvedl pozornost nepřítel, nýbrž také proto, aby zaútočil na Cheb a zabezpečil Horní Falc před všemi nepřátelskými útoky. Rozkázal také velícímu generálové v Čechách Marradasovi, aby poslal k císařskému vojsku do říše ještě 2 000 jezdců, které mají brzy následovat další 3 000, aby se spojili s Tillym.⁴²

36 Tamtéž, zápis z pátku 30. ledna. „H. Commendator in Hospital deßen begern nach soll der unsinnige Soldaten auß Spietal genommen und an andere ortt verschafft werden.“

37 ÖSTA Wien, HHSTA, Nachlass Hallwich, Fasz. 5, příloha dopisu Gerharda z Questenbergu Valdštejnovi z 23. 2. 1632 ve Vídni. Publikoval též Beda DUDÍK (Hg.), Waldstein von seiner Enthebung bis zur abermaligen Uebernahme des Armee-Ober-Commando, vom 13. August 1630 bis 13. April 1632, Wien 1858, s. 323 an.

38 Tamtéž, Johann z Aldringen Valdštejnovi, Amberg, 1. 3. 1632.

39 Tamtéž, Valdštejn Gallasovi, Znojmo, 23. 2. 1632. S tím také souvisí druhý Valdštejnův dopis Gallasovi ze stejného dne ohledně opatření proviantu pro vojsko. Pokud chce nyní Gallas podniknout něco proti nepříteli, má to včas sdělit císařským komisařům na příslušných místech, aby mu mohlo být včas dodáno to, co potřebuje. Kvůli tomu má napsat také hraběti Michnovi z Vacínova. Tamtéž.

40 Tamtéž, Tilly Valdštejnovi, Lauf, 6. 3. 1632. K tomu viz také H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II, No 729, 730.

41 Tamtéž, Tilly Valdštejnovi, Bamberg, 11. 3. 1632.

42 Tamtéž, Valdštejn Tillymu, Znojmo, 12. 3. 1632.

Během doby, co měli Sasové město ve své moci, podnikali z Chebu často výpady do okolí. Na Chebsku, ve Falci a v Bavorsku plundrovali a loupili vše, co jim přišlo pod ruku. Jen z Waldsassenu přivezli do Chebu 5 000 (?) nádob ova spolu s jinou kořistí. Z Tirschenreuthu odvezli 300 ovcí a množství dobytka. V nočních hodinách přepadli nic netušící obyvatele Mitterteichu, 100 mužů posádky pozabíjeli, 100 vzali do zajetí a městečko vyplundrovali. Koncem května (28. 5.) vytáhla z Chebu saská posádka se třemi děly do Sokolova. Sami císařští, kterým se podařilo obsadit zámek, zapálili městečko a donutili tak Sasy k návratu do Chebu. Celý Sokolov, včetně kostela a školy, vyhořel. Krajský komisař Colonna z Felsu žádal kurfiřta, aby vydal patent, kterým by povolil pohořelým obyvatelům Sokolova chodit po žebrotě i v kurfiřtských zemích.⁴³

Situace nejen ve městě, ale i v okolí byla pro civilní obyvatelstvo velmi těžká a zejména obyvatelé vesnic v okolí říšského města trpěli neustálými výpravami saských vojsk, která sháněla obživu pro sebe i koně a vybírala kontribuce. To ve skutečnosti vypadalo tak, že vojíci ukradli vše, na co přišli. Šesti desátníkům, kteří obsadili hrad, měla být denně dáována libra masa a to tak dlouho, dokud tam budou nakvartýrováni. Plukovník Starschedel požadoval pro sebe 215 říšských tolarů týdně, pro každého koně, kterých měl dohromady 15, požadoval denně 1/8 strychu ova, 12 strychů sena a týdně dvě otepi slámy a vedle toho ještě nocleh, svíčky, sůl a dříví.⁴⁴ Podle zápisu z městské knihy z 10. března bylo požadováno, aby Cheb spolu s Loktem vyplatil nejvyššímu strážmistrově Hansi z Rochau 4 000 říšských tolarů. Na to městská rada zareagovala tvrzením, že pro velkou bídu není možné částku odvést.⁴⁵

Císařský velící generál v Čechách hrabě de Marradas se zmiňuje v dopise Valdštejnovi z poloviny února 1632, že mu polní zbrojmistr Gallas píše, že se Sasové museli z Chebu a z některých dalších míst stáhnout, kvůli šířícím se zlým nemocem.⁴⁶

Na šíření chorob ve městě si mj. stěžují i purkmistr, rada a veškerá obec v dopise kurfiřtovi, píší: ve městě leží 15 kompanií jezdeckta a pěchoty. Přišli také Anhaltovi jezdci, kteří zabrali několik vesnic v tomto kraji. S nimi jsou ve městě také dvě kompanie tělesné stráže pod velením maršála Arnima. Přinesli s sebou do města choroby, které se ve městě dále šíří, takže nejenom v domě purkmistra leží pět, šest i deset vojáků, ale jsou i v jiných domech. Mezi vojáky pak leží smrtelně nemocen hospodář, jeho žena, děti a čeleď, takže nemohou pomáhat ani vojákům a ani vojíci hospodáři a všichni musí tak společně zahynout. Každý den jich několik zemře.⁴⁷

43 SHStA Dresden, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betrff. 1631-1632. Jan Jiří Colonna z Felsu kurfiřtovi, Pirna, 20. 6. 1632.

44 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65, zápis z pondělí 17. 5. „...wie h. Starschedel für sein tractament wochentlich erfordert 215 Rthl. uff jedes Pferd deren er 15 1/8 Strich Haber 12 St. heu täglich und wochentlich 2. bundstrehe bey nebens die servitien, Lager, Licht, Salz und Holz...“

45 Tamtéž, „...daß andere begern Aber, daß Eger und Elbogen, dem Obr. Wachtmeist. Rochaw 4000 Rthl. bezahlen soll: ist zu vollziehen nit möglich, daher die höchste unermögenheit vorzuwenden.“

46 ÖStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 I., karton 58, Marradas Valdštejnovi, Tábor, 15. 2. 1632.

47 SHStA Dresden, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betrff. 1631-1632, Purkmistr, rada a celá obec města Chebu kurfiřtovi, Cheb, 14. 1. 1632. V jiném dopise, který napsali Colonna a Pachelbel kurfiřtovi o den dříve, stojí, že ve městě je 17 kompanií jezdeckta a pěchoty. V některých domech je ubytováno i 20 vojáků. Vojíci, zvláště jezdci, s sebou přinesli šířící se *ungerische Kopfrankheit*, v domech leží 2, 3 ale i 10 nakažených, z čehož povstalo velké utíkáni, bída a nátek, který musíme poslouchat od vojáků i od měšťanů. Množství vojska je ve městě tak velké, že pisatelům vstávají vlasy hrůzou na hlavě. Dům od domu je prohledáván

Velitel saské posádky v Chebu Hans z Rochau sděluje Janu Jiřímu I., že město Cheb a chebský kraj jsou jízdám i pěším vojskem tak přeplněny, že lidsky není možné, aby takový stav mohlo město a kraj ještě měsíc vydržet, obyvatelé podle něj musí opustit své domy a hospodářství.⁴⁸ Chebští měšťané zaslali kurfiřtovi 16. ledna dopis, ve kterém sdělují, že ve městě je osm kompanií pěchoty Klinzingova pluku, tři kornety jezdeckta Hauensteinova pluku, ještě pět nespecifikovaných kompanií včetně štábu a jedna kompanie zeměbranecké pěchoty. Ležení je přeplněno takovým množstvím vojska, že někteří měšťané mají nakvartýrováno 12, 14, 18, 20 a víc osob, o které se musí starat. Chebští měli v úmyslu požádat kurfiřta, aby vydal rozkaz, aby bylo něco vojska odvedeno z města, dozvídají se ale, že naproti tomu byl vložen do města knížecí anhaltský pluk o 1 000 jezdcích, a snaží se o užití. K tomu ještě dvě kompanie jezdeckta z pluku maršála Arnima a také Hofkirchenův pluk pobírají z města a z chebského i loketského kraje kontribuce. Dále sdělují kurfiřtovi, že musí již deset let snášet válečný útlak, kvůli čemuž se zhroutily měšťanské živnosti a také veškerý obchod.⁴⁹

Doba je čím dál tím horší. Jak špatně to vypadá u zásobovací komise, o tom budou kurfiřta informovat páni komisaři. Kvůli nouzi nemůžou vybrat ani peníze, ani potraviny pro vojsko. Také píší: „*My, chudí měšťané, máme sami co dělat a mnoho starostí, abychom sehnali pro sebe a své ženy a děti každodenní výdělek a mohli se uživit. Vojáci na takový úpadek a citelnou bídu reagují netrpělivě a s nadávkami, nechýbí ani bití, chtějí z nás vyždímat dostatek jídla a pítí. Tedy nevíme, jak to dlouho budeme moci vydržet. Jestliže nebude toto obsazení brzy ukončeno, musíme z velké nouze nechat zde stát své domy a dvory a spolu s manželkami a dětmi odtud odejít do vyhnanství. Je nemožné takovou velkou zátěž a útrapy déle snášet, zvláště když se prostřednictvím vojáků zvyšuje počet nemocných a těch, kteří denně umírají. Také mnoho mezi námi měšťany onemocnělo a umírá. Ti se nakazili od vojáků tak, že tam leží v jednom domě 5, 6 i více či méně osob, včetně nemocných. Měšťané žádají kurfiřta, aby zmenšil chebskou posádku, aby nebylo město a krajina úplně zničeno a do základu zpusťeno.*“⁵⁰

Předposlední únorový den sděluje Gallas Valdštejnovi, že se shromážděným vojskem vyláhal Sasý ze Slavkova a Sokolova a několik jich pozabíjel.⁵¹ O umístění císařských posádek v západních Čechách a jinde po dobytí Sokolova nás informují zachované seznamy, nejspíše z počátku dubna roku 1632. Podle nich leželo na sokolovském zámku 150 pěšáků Manteufelova pluku, v samotném městě pak 200 jezdců a 20 dragounů. V Kynšperku nad Ohří byli ubytováni jezdci z tzv. Novosaského pluku, na hradě Bečově leželo 100 mužů ze dvou kompanií z pluku markýze de Grana a v Teplé tři kompanie téhož pluku.⁵² Podle jiného seznamu,

---

a jsou hledány a vybírány peníze, nehledě na to, že v tuto roční dobu vůbec není možné platit každý týden hotovými penězi. Dále sdělují, že oba dva kraje jsou malé a nepřesahují velikost jednoho hrabství s počtem ne větším než 1600 dvorů. Vojáci s měšťany spějí společně k zániku, umírají hladu a na nemoci. Pisatelé žádají kurfiřta, aby jim byla poskytnuta ze sousedství nějaká pomoc, jinak nemůžou žít 1 000 anhaltových jezdců, kterým byl tento kraj určen za ležení. Tamtéž, Jan Jiří Colonna z Felsu a Adam Wolf Pachelbel kurfiřtovi, Cheb, 13. 1. 1632.

48 Tamtéž, Hans z Rochau kurfiřtovi, Cheb, 15. 1. 1632.

49 Dne 5. dubna sděluje cech chebských ševců komisaři Colonnovi z Felsu, že jeden saský nejvyšší strážmistr rozkázal, aby vyrobili 400 párů bot s tím, že budou hotově zaplacený. Jelikož již třetí týden nedošlo k proplacení, nutí velká nouze chudé a vojskem utiskované řemeslníky žádat kurfiřta, aby vydal rozkaz o zaplacení. Tamtéž.

50 Tamtéž, Chebští měšťané kurfiřtovi, Cheb, 16. 1. 1632.

51 ÖStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 I., karton 58, Gallas Valdštejnovi, Plzeň, 28. 2. 1632.

52 Tamtéž, 1632 IV., karton 61: Verzeichnus wie starckh nachfolgende Örtther im Königreich Böhmen besetzt sein.

napsaného patrně o několik dní později, se předchozí údaje nemění, je pouze doplněno, že v Kynšperku leží 300 jezdců a 200 pěšáků a stejný počet vojska se nachází také na Kynžvartu. Naverbované vojsko se zavazadly se zdržuje ve Slavkově.⁵³

Nezjištěný pisatel píše 4. dubna Gallasovi, že dnes poslal nejvyššího strážmistra Diodadiho s 500 mušketýry a 150-ti jezdci, aby se pokusil zmocnit se přístupové cesty do Jáchymova, neboť se domnívá, že je velmi důležitá.⁵⁴ Dále píše, že poslal do Lokte 40 saní s municí, do Chebu vyslal svého podplukovníka s množstvím jezdců na výzvědy, ale nemá od něho dosud žádné zprávy. Do Kynžvartu a Kynšperku nechal položit 600 jezdců a stejný počet pěšáků.⁵⁵

Situace se začala radikálně měnit koncem května roku 1632 díky energickému nejvyššímu velitelci císařské armády Albrechtovi z Valdštejna, který svým strategickým manévrováním vytlačil saskou armádu z Českého království téměř bez jediného výstřelu.

Nejmenovaný špión zanechal krátkou zprávu z 26. května o pohybu císařských jednotek, ve které sděluje, že don Baltazar de Marradas má pochodovat se 14-ti praporci pěchoty a 6-ti kompaniemi jezdeckta směrem k Lokti, ale někteří mají za to, že chce směřovat na Slaný.⁵⁶ Den před tím píše kurfiřt komisařům chebského kraje: „*Jelikož jsme zjistili, že nepřítel byl viděn se svým vojskem tu na jednom, tu na druhém místě, a nevíme, kam ještě by rád strčil nos, chceme si toho pilně hledět, abychom celou chebskou cestu a vše okolo zajistili před nebezpečím a vpádem. Proto tam odvelíme část naší armády. Pro její lepší opatření jsme mílostivě nařídili, aby k ní byly přivezeny z našich zemí značné zásoby potravin.*“ Také měšťané v Chebu a poddaní na venkově dostali rozkaz, aby navařili dostatečnou zásobu piva.⁵⁷ Splnit poslední kurfiřtův požadavek zřejmě nebylo vůbec možné, neboť podle zprávy, kterou zaslal Colonna z Felsu 29. května kurfiřtovi, nelze obstarat dostatečné množství piva, neboť ani ve městě, ani na venkově není k dispozici slad. Malé množství piva, které je v zásobě, nemůže zde ležícím zeměbraneckým vojákům stačit, a on neví, jakým způsobem by mohl v sousedství sehnat nějaké pivo nebo slad, protože nemůže doufat, že by něco dostal z Čech nebo z Horní Falce a i v Braniborsku je mezi lidmi nedostatek. Nemůže zamlčet, že letos bude sotva možné vařit pivo.⁵⁸

Velící plukovník v Chebu Dietrich ze Starschedel píše kurfiřtovi 22. května, že koncem minulého měsíce přitáhl do Chebu pluk knížete z Altenburgu a pluk knížete z Anhaltu, a také kompanie zeměbrany od Pflugova a Löserova pluku a další zeměbranecké pěší vojsko, kterého je mimo velitelů 480 mužů, aby vystřídalo zde dlouhodobě ležících šest

53 Tamtéž. Dne 17. 2. píše Jan Jiří Colonna z Felsu, že toho dne vyhnali císařští saské jednotky ze Slavkova. SHStA Dresden, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betr. 1631-1632, Jan Jiří Colonna z Felsu kurfiřtovi, Cheb, 17. 2. 1632.

54 V nedatované anonymní relaci kurfiřtovi stojí, aby kurfiřt rozvážil, zda by neměl obsadit horní městečko Jáchymov, neboť ten je vstupní branou do země. Kdyby se jej zmocnil nepřítel, mohl by celý zdejší kraj dnem i nocí přepadat a plundrovat. SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/1 Fernere Schreiben und Berichte von Eger, aus dem Voigtländischen und Gebürgischen Kreissen, von Herzog Johann Wilhelm zu Sachsen, Fürst Ernsten zu Anhalt, Obersten Dterichen von Starschedel betr. 1632.

55 ÖStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 IV., karton 61, N. jistě Gallasovi, Slavkov, 4. 4. 1632.

56 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlaufft in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellnbogen einkommen 1632.

57 Tamtéž, 11237 Geheimes Kriegsratskollegium, Loc. 10838 Nr. 555a Ausgefertigte Konzepte und eingelaufene Schreiben, die Soldatesca in Eger und Ellenbogischen Kreis betr. 1631-1632.

58 Tamtéž, Jan Jiří Colonna z Felsu a Adam Wolf Pachelbel kurfiřtovi, Cheb, 29. 5. 1632.

kompanií Klinzingova pluku pod velením podplukovníka Ulricha z Wolfersdorfu. Tyto Wolfersdorfovy kompanie odešly druhého dne v 9 hodin dopoledne do Lokte, odkud doprovodily Viztumovy vojáky k hranicím a pokračovaly dále do Mostu, kam, jak pisatel doufá, šťastně dorazily.

Před odchodem z Chebu odevzdal nejvyšší strážmistr Wolf Ernst z Güntterode Starschedelovi přebývajícím muncím, jak může kurfiřt vidět z přiloženého seznamu.⁵⁹ Z druhého seznamu pak může kurfiřt zjistit, kolik měšťanů je posíláno na hlídky na hradby.⁶⁰ Zdejší kompanie jsou početně velmi slabé, neboť minulou zimu zde zemřelo 900 mužů, z nichž většina v nich sloužila a tito nejsou dosud nahrazeni. Ve městě je k dispozici mnoho mladých mužů, kteří jsou v porovnání s přivedenými 480-ti muži plní síly, ale nedá se jim důvěřovat, jelikož celá městská rada, stejně tak i městský strážmistr a jeho zástupce jsou katolíci. v tomto lidnatém městě je také velice malá zásoba obilí. Jak je možné vidět z přiloženého seznamu, není zde víc než 408 1/2 káry obilí, což dělá 1 225 1/2 pražského strychu, tedy stejný počet drážďanských beček. Z toho se musí uživit 9 000 duší, a protože jsou z toho živi již sedmý den, je nasnadě, že v zásobě zbývá již velmi málo. Zvláště na vesnicích, kde jsou nakvartýrováni jezdcí, není u žádného ze sedláků ani chléb, ani obilí. Sami sedláci musí chléb kupovat ve městě. Jelikož se zásoby tenčí, pisatel neví, jak dlouho se s vojskem v Chebu udrží. V okolních vesnicích nelze nic získat, protože vojsko, které tam leželo předtím, vše odvezlo. Vesničané utekli a vše je do základů pobořeno. Nejsou k dispozici žádné potraviny, jezdcí veškeré obilí na polích posekali a rozdupalí koňmi. Starschedel žádá, aby byly přivezeny zásoby z Adorfu, jinak se na místě může udržet jen několik málo dní. Co se týče vojáků na hranicích, neví, jak je tam zajistit. Když jich tam první den přijde 2 000, druhého dne jich tam zůstane sotva 200 a třetí den nehlídá cesty ani jeden. Aby tam zůstali delší dobu, musí k nim být odveleni důstojníci. Na základě průzkumu Starschedel zjistil, že pokud by měl tak rozlehlé město jako je Cheb dostatečně obsadit, aniž by odvolal jedinou stráž, musel by zde mít přinejmenším 4 000 mužů a aby mohl takové město, které je převyšeno okolními kopci, bránit před nepřítelem, potřebuje velké množství vojáků. Píše kurfiřtovi, že mu zásobovatel města, který je luterán, sdělil, že nepřítel o síle 8 000 mužů pochoduje směrem k Chebu a má v úmyslu na město zaútočit. Ve chvíli, kdy se dozvěděl, že prý kurfiřtské vojsko táhne do Čech, změnil své plány a stáhl se dvě míle zpět. Není známo, kde teď leží a kam chce ještě strčit nos. Omlouvá se, že takové zprávy neposílá dřív, ale není to jeho vina. Příčinou je zdejší protivná městská rada a také to, že nedostává žádné pravdivé zprávy, protože ty rada zatajuje. Nevidí jiný způsob řešení situace, než učinit změny ve složení rady. Stěžuje si, že rada vůbec nechce pomáhat měšťanům. Když jí o něco žádají, s nadávkami je odmítá, z čehož jsou velmi rozhořčeni. Rada to vede tak, že podle něj nakonec přiměje měšťany ke vzpouře.⁶¹

Z korespondence je zřejmé, že se kurfiřtské důstojníky obávali útoků císařských jednotek na Sasko. Počítali s tím, že dokud budou Cheb a Loket v držení Sasů, nebude moci císařská armáda pod velením Albrechta z Valdštejna vážně ohrožovat tažení švédského krále

59 „Vorzeichnuß der Munition So in der Stadt Eger bey den Abzugk des Klinzingischen Volckes von den Obristen Wachmeister Wolff Ernst Güntteroden hinterlaßen worden.“ Jednalo se o střelný prach do mušket, menších děl a surové olovo, svazky ne příliš kvalitních luntů.

60 „Wie starck die Burgerschaft zue Eger vonn den Vier eingetheilten Virtteln uff die Wache ziehen.“ První čtvrtí 176 mužů, druhá 155 mužů, třetí 126 mužů a poslední 157 mužů, celkem všechny městské čtvrti dohromady 614 mužů.

61 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlauff in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellnbogen einkommen 1632. Přílohy tohoto dopisu viz dvě předcházející poznámky.

do Horní Falce. To císařský generalissimus také velice dobře věděl. Maršál Arnim navrhoval kurfiřtovi, aby se saské vojsko spojilo v blízkosti Chebu se Švédy. Tento Arnimův plán, který měl jemu samotnému posloužit k získání lepšího postavení u saského dvora, kurfiřt odmítl s argumentem, že kdyby vojsko opustilo Polabí a soustředilo by se na jednom místě, nemohlo by se pak uživit.⁶²

V obsáhlém dopise ze 6. června píše plukovník Dietrich ze Starschedel kurfiřtovi, že nechal vyhotovit a odeslat patenty pro verbování zeměbranceckých vojáků, ale obává se, že se jich dostaví málo. Na základě různých přísných patentů již shromáždil ne více než 700 mužů, z nich ovšem více než stovka utekla. Neví, jak by mohl ty, kteří sem byli posláni z okolních městeček, ozbrojit, protože nejsou k dispozici žádné zbraně. V případě, že by se některá městečka sama chtěla vyzbrojit, stalo by se tak starými halapartnami, kopími a klacky, se kterými není možné nic bránit. Jelikož neví, jakým způsobem by získal potřebné zbraně, prosí kurfiřta, aby vydal rozkaz, aby měšťané ve Zwickau odevzdali zbraně do místní zbrojnice, které jim z ní loňského roku rozdal zemřelý kapitán. Muškety a další zbraně, které se ve zbrojnici nyní nacházejí, jsou špatné a je jich málo. Kurfiřt má vše sám uvážit. Dále píše, že z tisícovky mušket, která byla odtud poslána podplukovníku Vízumovi do Lokte, zůstalo ještě v Chebu 50 kusů. Pisatel se domnívá, že kdyby je Vízum potřeboval, vyžádal by si je, ale protože se tak nestalo, prosí kurfiřta, aby si je mohl ponechat a vyzbrojit jimi své vojáky, neboť má ve vojsku část pikenýrů, se kterými ve městě těžko něco zmůže. Co se týče stráží, potřebuje dostatek mužů na hlídky. Nemá ani jednoho, a to z toho důvodu, že nebyli ustanoveni žádní velitelé, kteří by veleli takovému vojsku, dávali pozor, aby vojáci nedezertovali, a byli u vojska neustále přítomni. S hlídáním hranic si Starschedel neví rady a prosí kurfiřta, aby tento úkol svěřil někomu jinému. Píše, že venkované, které tam nechal z blízka i z daleka poslat, nevydrželi na místě déle než pět nebo šest dnů a pak utekli; nedá se na ně spoléhat. Sděluje, že má potíže se zasíláním zpráv, neboť jeho jediný posel onemocněl a nikdo jiný nechce nastoupit na jeho místo. Zkoušel někoho sehnat, ale dosud se mu to nepodařilo. Bude to dále zkoušet. V současné době nemá žádné zvláštní zprávy, jen ty, které se dozví od lidí, kteří mají kontakty ve Falci a v Norimberku. Dělá co může, ale k úkolům nemá k dispozici ani to nejmenší, co je potřeba, žádné granáty, zápalné baňky, smolné a útočné věnce, pytle se střelným prachem. Není možné z malého množství prachu, které zde má, něco vyrobit, jelikož zde není nikdo, kdo by s takovými věcmi uměl zacházet. Shrnuje, že prostředky, které má k obraně města, jsou zcela nedostatečné a takové místo není možné bránit jinak, než s dostatečným množstvím vojska.⁶³

O dva dny později si opět Starschedel stěžuje kurfiřtovi na špatnou situaci ohledně hlídání hranic, píše, že kdyby zde bylo pohromadě pět nebo šest tisíc mužů a přijely by jedna nebo dvě stovky jezdců či stejný počet dobrých mušketýrů a začaly by trochu dělat hluk, všichni by utekli a nechali by cesty opuštěné. Pak by po nich mohl do země vpadnout nepřítel a škodit v ní podle své libosti a nebyl by nikdo, kdo by se mu postavil na odpor. Minulou sobotu zdejší rada oznámila, že podle propočtů jsou zde k dispozici potraviny jen na 14 dní. Až dojdou, vůbec neví, co dělat dál. V takovém případě bychom museli všichni pít vodu, jako ti v Lokti. Sděluje, že na hradbách je 170 pikenýrů, se kterými se zde nedá mnoho dělat, a nemá

62 K tomu podrobně Hermann HALLWICH (Hg.), Wallenstein und die Sachsen in Böhmen 1631-1632, FDG 21, 1881, s. 196-197, 209.

63 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlaufft in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellnbogen einkommen 1632.

zde víc než 456 mušketýřů, se kterými na tak rozsáhlém místě také mnoho nezmůže.⁶⁴ Dne 8. června sděluje kurfiřt z Drážďan plukovníku Karlowitzovi, aby neváhal se zasekáváním průsmyků a cest, a dává mu vědět, že všechny cesty v horách mezi Ústím a Chebem mají být zasekány v šířce 60-ti stop, za tím má být vykopán příkop široký 10 nebo 12 stop s předprsni hradbou, stejně tak i s navřeným polním opevněním. Hlavní cesty mají být tímto způsobem zasekány dvakrát nebo třikrát za sebou, protože kdyby byli mušketýři z jednoho místa vyhnáni, měli by k dispozici ještě druhé nebo třetí postavení.⁶⁵

Sasové se ještě pokusili o znovudobytí Sokolova, jak znepokojeně sděluje 2. června Valdštejn Arnimovi. Píše, že se dozvěděl, že před několika málo dny vojsko, které leželo v Lokti, podniklo neúspěšný nájezd na Sokolov, ale ničeho nedocílilo, a tak městečko vypálilo. Proč se tak stalo, není Valdštejnovi známo. Arnimovi sděluje, že co se týče vypalování, má k dispozici mnoho Chorvatů, Uhrů a Poláků, kteří mohou mnohem spíše vypálit celou zemi, než jen ono město či vesnici. Žádá Arnima, aby takové excesy zastavil.⁶⁶

Dne 17. června přitáhly k Chebu početné císařské jednotky, 52 praporů pěchoty a 80 kompanií jezdeckta pod vedením Valdštejnova oblíbeného velitele, generál strážmistra Jindřicha svobodného pána Holka, *římského císaře a také uherského a českého královského Majestátu komořího a knížecí Jasnosti vévody Meklenburského, Frýdlantského a Saganského, jakožto Generalissima plně ustanoveného generál-vachtmistra nad jeho celým přším i jízdním vojskem.*

O dobytí Chebu císařskými se zachovalo několik zpráv, včetně dopisu saského plukovníka Starschedela.⁶⁷ Jedna z relací je také zapsána v městské knize.⁶⁸ Holk obsadil všechny přístupové cesty a vybízel Sasy k předání města. Veliteli saské posádky v Chebu, Dietrichu ze Starschedel, adresoval dopis, ve kterém mu nabízí kapitulaci, píše: *„Ke cti Jeho kurfiřtské Jasnosti, jsem prokázal dostatečně a ochotně pánu a jeho důstojníkům, že jsem sem nepřišel jen tak s prázdnými rukama, nýbrž s 15-ti pluky, předvojem císařské armády, nyní pod velením Jeho*

64 Tamtéž, Starschedel kurfiřtovi, Cheb, 24. 5. 1632.

65 Tamtéž, kurfiřt Karlowitzovi, Drážďany, 8. 6. 1632.

66 ÖStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 V.-VII., karton 62, Valdštejn Arnimovi, Praha, 2. 6. 1632.

67 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlaufft in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellbogen einkommen 1632. Starschedel mj. kurfiřtovi píše, že ve středu 6./16. června v 5 hodin večer k Chebu přitáhlo císařské vojsko o síle 15 pluků jezdeckta a pěchoty. Císařští požadovali 7./17. prostřednictvím trubače a bubeníka vzdání města a na to 8./18. silně zaútočili dělostřelbou, granáty a zápalnými koulemi. Došlo to tak daleko, že část měšťanů a část Starschedelových vojáků propadla zoufalství a vzbouřila se, takže sotva menší část měšťanů mohl před plánovaným útokem přivést na hradby k obraně a sotva mohl zadržet luteránské měšťany před násilnostmi vůči katolíkům. Pak byl donucen naléhavou nouzí v sobotu (19.) večer uzavřít s nepřítelem smlouvu o vzdání města za jistých podmínek obsažených v přiloženém opise. Nato v neděli v jednu hodinu po poledni odtáhl z Chebu, s vojskem, se stělnými i chladnými zbraněmi, hořícími luntý, zavazadly, také s malým množstvím ušetřeného prachu a olova, s poskytnutým doprovodem čtyř kompanií jezdeckta do Adorfu.

68 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65, zápis: *Belagerung der Stadt Eger von Kays. Kriegsvolck ze čtvrťka dne 17. 6. 1632. „Ist daß Kays. Kriegsvolck zu Roß und Fueb in großer Anzahl über 52 Fendel Knecht zu Fueb und in etlich und 80 Compagnien zu Roß unter dem Commando deß Hoch: und wolgebornen Herrn, Herrn Heinrich Freyherrn von Helcken Röm. Kay. Auch zu Hungern und Böheimb König. Mayst. Cammerern und der Fürst. dhl. Herzog zu Mechelburg, Friedland und Sagan etc. alß Generalissimi hoch wolbestelten General Wachmeister über deroselben ganzen Armeo zu Roß und Fueb Alhier vor der Stadt Eger angelangt, ...“* zápis pokračuje: *„...Chursächs. Obriste Starschedel, so hierinn in 800 defensionisten logirte und Commandirt, zu ahngebottenen accord nicht verstehen wollen, sondern vielmehr richten seine defensionisten hin: und wieder uff der Ringmauern ermahnet und zum gegewehr, ...“*

Jasností vévody Meklenburského, Frýdlantského a Zaháňského etc. Učinil jsem ve dne se 47 praporci pěchoty obléhací zákopy kolem města až k městským příkopům, také jsem obsadil všechny cesty s více než 70-ti kornetami jezdeckva, aby on (Starschedel) nedoufal v žádnou vojenskou pomoc. K záchraně mého svědomí a k zabránění politováníhodného zla, jaké by naprosto nevyhnutelně vzniklo, přesto nabízím, že přistoupím na to, že bude moci pán dobrovolně opustit říšské město, kdykoliv o to požádá, pokud zítra brzo ráno ve 4 hodiny předloží návrhy na uzavření svorné a zdvořilé kapitulací smlouvy. Pak na krátký čas zastavím boj, což se má stát z obou stran. Pán se může docela snadno domnívat, že jakmile my nyní opustíme toto město, bude jej moci Sas nebo Švéd rychle osvobodit, ale jakkoliv bude kvůli něčemu tak bezvýznamnému riskovat celé své dosavadní dílo, my jej náležitě potrestáme. Ztrestáme jej opravdovým výstražným příkladem k jeho vlastní škodě, obzvláště o to více, že má (od nás) přísný rozkaz. Má pak podle povahy věci očekávat drastický důsledek.”⁶⁹

Dietrich ze Starschedel s 800 muži posádky⁷⁰ nechal zavřít brány a povzbuzoval své vojáky a měšťany k obraně městských hradeb. Jelikož saský plukovník nechtěl přistoupit na nabízenou dohodu o předání města, začal Holk v pátek 18. června po poledni město ostřelovat. Po uplynutí asi jedné a půl hodiny byli opět vysláni bubeník a trubač s nabídkou dohody. Mezitím byla zakázána střelba z obou stran pod trestem smrti; toho využili císařští a získali tak chebské předměstí bez ztráty jediného muže. Starschedel nechal Holkovu žádost o předání města vůbec na vědomí. Císařský generál tak nechal celou noc město znovu ostřelovat a vzájemná střelba trvala až do půlnoci. Také následujícího dne v sobotu 19. června se začalo brzy se střelbou. Hned mezi 2. a 3. hodinou byly na město vystřeleny zápalné koule a pokračovalo se až do 5-ti nebo 6-ti hodin.⁷¹ Poté, co ve městě přišli o život dva vojáci saské armády a dva civilisté, odmítli měšťané další obranu hradeb. Sami viděli, že je výhodnější se včas vzdát, než vyčkávat v nejistotě a dávat v sázku život svůj i svých rodin a riskovat ztrátu majetku. Také malá vojenská posádka se nemohla udržet delší dobu. Ještě téhož dne došlo ke kapitulaci. Bylo dohodnuto, že mezi 7 a 8 hodinou vtáhnou do města císařští a mezi 10 a 11 hodinou saská posádka opustí město. Starschedel předložil císařským své požadavky, za kterých je ochoten vzdát město. Na jejich základě pak byly sepsány následující podmínky, za kterých generál Holk umožňuje Starschedelovi, jeho vojákům a saským civilistům, aby kapitulovali a opustili město.⁷²

První bod se týkal odchodu saské posádky z Chebu. Plukovníkovi, jemu podřízeným velitelům a vojsku a také jejich služebnictvu s vozy a koňmi bylo dovoleno svobodně odejít se střelnými i chladnými zbraněmi, zavazadly, hořícími luntly, kulí v ústech, s bezpečným a dostatečným doprovodem. Toto bylo slíbeno na plukovníkovu žádost. Za druhé bylo slíbeno nechat při odchodu bezpečně projet beze škody veškerá zavazadla. Za třetí mají být do smlouvy pojeti zároveň s vojskem také kurfiřtští komisaři, včetně jejich rodinných příslušníků a slu-

69 H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 953. Originál dopisu není datován, Hallwich doplňuje 19. června 1632.

70 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Podle zápisu z pátku 4. června bylo v Chebu celkem 877 vojáků, 431 ve městě, 293 na předměstí a 153 v domech komisařů.

71 Tamtéž, zápis ze dne 17. 6. 1632, „...ist daß schiessen uff einander wieder zum hefftigsten angangen und hat also in die halbe Nacht hineingewehret auch frue sambstag Alßbald zwischen 2 und 3 Uhr wieder Angefangen und etliche Feuerkugel so gleich wol alsobalden gekampfft werden herein geworffen und also mit schießen biß nach 5 und 6 Uhr continiret...”

72 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlauff in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellnbogen einkommen 1632. Text tvoří přílohu Starschedelova dopisu kurfiřtovi o vzdání města. Starschedel kurfiřtovi, Adorf, 1. 7. 1632.

žebnictva, také jejich koně a svršky mají být bezpečně odvezeny. Za čtvrté bylo povoleno, aby úředníci saského kurfiřta, zásobovatelé se svým služebnictvem, koňmi a zavazadly mohli svobodně, bezpečně a bez urážek odejít společně s vojskem. Co se týče munice a proviantu, nebylo možné je odvézt okamžitě stejným způsobem. Bylo dohodnuto, že budou odvezeny postupně. Za páté, co se týče generálního pardonu, toto je v moci Jeho císařského Veličerstva. Velitel chebské posádky, plukovník Starschedel, se domníval, že poctivá rada a měšťané nebudou pardon potřebovat, neboť je považoval za věrné císaři. Za šesté, duchovním, kostelním i školním služebníkům je tímto slíben bezpečný odchod se ženami, dětmi a movitým majetkem, stejně jako vojsku. Za sedmé Jeho kurfiřtská Jasnost nebude činit nic, co by vedlo k podpoře vzpoury. Těm, kteří chtějí odejít, bude dopřáno vzít si s sebou všechno to, co si do města přinesli.⁷³ Za osmé, co se týče ve městě se zdržující aristokracie a do města uprchlých mužů a žen, je jim dovoleno, aby se bezpečně a bez překážek vrátili na své statky nebo odešli, kam budou chtít. Co se ale týče exulantů, jelikož byli již potrestáni, budou posláni zpět, na milost a nemilost Jeho knížecí Jasnosti pana generalissima. Za deváté je přítomným švédským vojákům, služebníkům s koňmi a zavazadly, také slíben bezpečný odchod, stejně jako vojákům saského kurfiřta. Za desáté, nebudou kurfiřtovi vojáci to, co není jejich nebo výše uvedených osob, kterým je dovolen odchod, nespravedlivě krást a odvážet z města, kostela, kláštera, duchovním či světským obyvatelům, ale naopak mají na základě uzavřené smlouvy ve všech bodech okamžitě odchod urychlit a podporovat. Na závěr smlouvy je uvedeno, že dokud nebude podepsána oběma stranami, má být zastaveno veškeré střílení a nepřátelství, aby toto všechno mohlo být tento večer dokonale projednáno a vykonáno. Starschedel smlouvu stvrdil svým podpisem a přitiskl k ní svoji pečeť. Kapitulace je datována 19. červnem 1632.

O celém chebském tažení zaslal Dietrich ze Straschedel saskému kurfiřtovi obšírnou zprávu, psanou v Ölsnitz dne 25. června 1632. Píše: „*Tvá kurfiřtská Jasnost se z mé poslední nejponiženější zprávy milostivě dozvěděla, jakým způsobem jsem musel vzdát město Cheb a odtamtud odtáhnout, a jak se mi to nanejvýš přičilo. Tvé kurfiřtské Jasnosti musím sdělit celý průběh toho, jak se to vlastně stalo. Nedávno, uplynulého 17. června večer v 5 hodin, se před městem Chebem objevil nepřítel s 15-ti kornetami a ještě nějakými jednotkami jezdeckta, které byly odhadovány nejméně na 3 000 jezdců. Nepřítel město ihned obklíčil, postavil stráž a vodu, která je vedena potrubím do města (bezpochyby zradou katolických měšťanů) zastavil, takže také kašny v ulicích byly zcela vyčerpány a nebyla v nich žádná voda.*

Následujícího dne, v pátek ráno v 9 hodin, přišlo ještě 13 kornet a nějaké jednotky jezdeckta vedle 6-ti pluků pěchoty, z nichž každý měl 1 800 nebo nejméně 1 500 mužů, jak je bylo možno vidět z věží a vysokých domů, když pochodovali. Bez jezdeckta, které bylo odvedeno na druhou stranu a ponecháno za kopci a na cestách, jež obsadilo, se tedy shromáždilo pravděpodobně 15 pluků vojska, tedy 9 jízdních a 6 pěších, jak bylo odhadnuto z přítomnosti plukovníků a velitelů a jak také dosvědčili někteří zajatci, kteří sem přeběhli od nepřítele. Potom nepřítel (nedbaje toho, že jsem na něj střílel z děl a také vojáci a měšťané na něj stříleli z dvojíých hákovnic a mušket) ihned zakopal na různých místech osm děl a tři

73 Sedmý bod kapitulací smlouvy je poněkud nejasný a jeho překlad obtížný. V originále zní: „*Siebendes, werdet Ihr Churf. durchl. selbstenn alß ein Herr, der vernehme Landt undt Leuthe hatt, so ein Eingangk nicht suchen zu machen, dahero mehr rebellion versteckhet werdten, demnach wehr Lust hatt, sein Haus undt Hoff stehen zu lasen, kan ihm leicht vergönnet werdten, mit was er ietzo fortbringen kan, abzuziehen.*“ ÖStA Wien, HHStA, Nachlass Hallwich, Fasz. 5. Napatrně odlišný text publikoval z městské knihy K. SIEGL, Die Übrerrumpfung der Stadt Eger durch die Sachsen im J. 1631, s. 42. Sieglem publikovaný originál zápisu smlouvy SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65, zápis ze čtvrtka dne 7./17. 6. 1632.

moždíře. (Měšťanů je ve městě dobře k 5-ti nebo 600, z nichž jsem ale s velkou námahou za tři a půl hodiny mohl přivést na hradby sotva 150 mužů). Nepřítel poslal ke mně jednoho trubače a bubeníka a požadoval předání města. Tomu jsem odpověděl, že jsem neměl od Tvé kurfiřtské Jasnosti žádný rozkaz, abych město vzdal, nýbrž mi bylo naopak nařízeno bránit je, což jsem také poníženež poslechl a chtěl se s mými vojáky bránit. Mezitím ale přítáhl nepřítel s pěchotou na předměstí (která jsou vystavěna dokola kolem města a nechráněna), silou zaútočil na město a silně střílel z obsazených domů na městské hradby. Část děl a mozdířů přivezl především k městu a na hřbitov, a zakopal je. Já zase, jak je výše uvedeno, jsem na něj dále silně střílel. Když pak několik jeho vojáků padlo, byli tam ponecháni celý den a následující noc až do tří hodin do rána, kdy nepřítel začal střílet granáty a zápalné koule v domnění, že město zapálí. Jakmile se pak na dvou místech vznítilo, bylo opět rychle uhašeno. Také silně střílel směrem do města, což když měšťané viděli, tolik se polekali, že úplně všichni utekli z hradeb do svých domů. Také ti, kteří byli postaveni na předsunuté hlídce, jakmile byly otevřeny brány, násilím do nich vtrhli a taková místa opustili. Ačkoliv byli již velmi důrazně vyzýváni, aby tam zůstali, nebyli s to tam vydržet, nýbrž odcházeli pryč, že často po 200 i více krocích nestál na hradbách žádný muž, ani měšťan, ani zeměbranecký voják. Když jsem jim domlouval městská rada a městští důstojníci tvrdili, že v současné době nemohou měšťany k tomu nutit a na ně naléhat s konstatováním, že oni je k něčemu takovému nemohli nutit v klidných dobách, tím méně pak v současné neklidné době. Když pak ještě došlo k obležení města a příchodu nepřítele, žádal jsem měšťany, aby sjednotili praporec městské hotovosti, neboť tyto se ukázaly zcela nedostatečné. S nimi měli být nastoupeni jen po tři noci, nechtěli se tím ale řídit, ve dvou dnech vůbec nevytáhli a ani v nejmenším se neosvědčili v tom, k čemu se na začátku nabídli. Rovněž hned na začátku, při první střelbě, se stalo, že asi během dvou hodin se žádný z nich nedostavil na hradby s odůvodněním, že nemohli nechat svůj dům a statek shořet a k tomu se strachovali, že by se jim mohlo přihodit to, co Magdeburským. Podobně pak, když sami zeměbranečtí vojáci shledali, že jsou k boji příliš slabí a viděli nemožnost se bránit, jen tam otáleli, z těchto stanovíšť utekli s důrazným prohlášením, že když sami měšťané nechtěli pomáhat bránit své město, oni sami by to dělat nemohli. Také již třetí den nejedli nic teplého, nýbrž nepřetržitě musí zůstat na hradbách a v noci by byli krutě zmrzli. Chtěli odejít pryč, nehledě na to, že jsem je vedle jejich velitelů důrazně napomínal, aby od takového zlého úmyslu ustoupili. Nezalekli se a já už u sebe nemám ani jednoho jediného kapitána, který by mi mohl pomoci dbát na disciplínu. Toto pak nemálo zapříčinilo a docela dost k tomu přispělo, že vojáci musí z části ležet celých 8 dní na ulicích a na dláždění. Dříve jim rada města poskytla ubytování a beztak se s částí z nich zacházelo docela špatně. V kvartýrech jim většinou nedávali denně víc, než chleba za 6 feniků a máz piva. Přestože jsem katolickou městskou radu kvůli tomu všemožně nabádal, nemohl jsem ale v této věci nic změnit. Rada se mi omluvila s tím, že prý je město zcela vyčerpáno.

Pak jsem zjistil a pocítoval, že část měšťanů, a zvláště rada a velitelé městské hotovosti, jsou katolíci a stáli na straně nepřítele (jak si na to stěžovala část luteránských měšťanů). Společně se scházeli v domech katolíků a chlastali s velkým potěšením nad příjezdem nepřítele, a když byli hledáni, aby veleli měšťanům, nemohli být nalezeni, a tím méně mohla rada někoho povolat k hašení zápalných koulí. Tehdy pak tady bylo přes 200 sedláků a venkovanů, které si rada zjedнала k vyklízení svého movitého majetku, který uložila do svých sklepů. Také mimoto po celou dobu, co jsem tam byl, jsem je nemohl přimět k tomu, aby něco dělali, ačkoliv to ihned slibili. Měšťanstvo není jednotné, nýbrž zcela proti sobě a kdyby jim v tom nebylo přísně zabráněno, luteráni by zradili katolíky a navíc ze strachu ze střelby nebudou moci být ponecháni společně na strážích a na hradbách. Také si nechtějí nechat rozkazovat od velitelů zeměbrany, ale násilím jim odporují. Právě proto se porval městský

strážmistr a jeho poručík se mnou a praporčíkem kapitána Greisinga. Také část dělostřelců od bran, a zvláště od brány na hradě, kde stála dvě velká děla a odkud je možné se nejlépe bránit proti nepříteli, utekla. Vojáci zavřeli brány a nechali se ve svých domech zapírat, takže také několik hodin nebylo stříleno z děl, dokud je nenašli. Nepřítel přepadl a vyplundroval valchovnu a podhradí v místech, kde jsou rámy na napínání sukna. Z těchto důvodů jsem nemohl bránit a udržet tak rozlehlé město sám a bez pomoci měšťanů, jen s malým množstvím již unavených vojáků. Mezi nimi nebylo víc než 400 mušketýrů a pikenýry jsem musel použít ke strážím u bran a k obsluze děl. Dvě strážní stanoviště, která jsou mimo město, tedy přísluší jinému právu, musela být nutně obsazena, ale musel bych je obsadit toliko s 200 muži. Nedoufal jsem v žádnou pomoc, protože Jeho královská Výsost, švédský král, jak se tvrdí, ještě nedorazil se svojí armádou do markrabství (tam jsem psal Jeho knížecí Jasnosti markraběti Christianu Braniborskému) a nevím, jestli psaní také řádně došlo. Protože mně byl plukovníkem Holkem znovu nabízen akord, jak je možné vidět z opisu jeho psaní a byl jsem zbaven všech prostředků k udržení tohoto města, musel jsem, zvláště kvůli vzpouře měšťanů a soldatesky, město nutně a nevyhnutelně vzdát. Opis kapitulací smlouvy Tvoje kurfiřtská Jasnost obdrží. A ačkoliv jsem sice mnohé žádal, přece jsem nic nezískal, nýbrž jsem musel za takových podmínek odtáhnout uplynulou nedělí, 20. tohoto měsíce v jednu hodinu po poledni. Zbylou municí, které sice nebylo nikterak mnoho, spíš málo, jsem odvezl, několik svazků luntů tam však muselo pro nedostatek vozů zůstat. Podle smlouvy mne plukovník Holk doprovodil se čtyřmi kompaniemi kyrysníků do Adorfu, kam jsem dorazil ve dvě hodiny v noci."

V post scriptu Starschedel dodává: „Co se týče katolíků v Chebu, kteří měli srozumění s nepřítelem, mezitím, co byla uzavřena smlouva, já jsem se svými vojáky odtáhl a nepřítel měl vtáhnout do města, tito katoličtí měšťané vyvěsili na své domy bílé šátky upevněné na tyčích. Na mnohých byl císařský erb, černý orel ve žlutém poli, který byl namalován na papíru a upevněn uprostřed látky, aby tak byly nepřátelskými vojáky katolické domy rozpoznány, jak bez pochyby oni zamýšleli. A tehdy díky zradě města mohl nepřátelský útok pokračovat. Nechali malovat takové erby, aby mohli být ušetřeni drancování a loupení. Z čeho Tvoje kurfiřtská Jasnost cítí, jak oni dbali na to, aby konali svoji povinnost, jak tu zapomněli a nikdy ji nesplnili. Také co se týče očekávané pomoci a dobré vůle, čeho jsme se od nich nadáli. Z toho lze dobře vyvodit, že již dlouho předtím museli s nepřítelem kout pikle, jak jsem se pak od něho dozvěděl. Téměř denně s ním korespondovali a vše, co zjistili o saské armádě, mu prozrazovali, což sami někteří z nepřátelských velitelů připomínali."

Vedle toho se stalo také toto: „následkem toho, že jsem musel stále nechávat vojáky na hradbách a tito nemohli mít v kvartýrech od měšťanů nic k živobytí, nařídil jsem městské radě, aby bylo upečeno něco chleba a vojákům na hradby bylo posláno několik sudů piva. Rada kategoricky prohlásila, že by nemohla vojákům dodat denně víc, než jen 300 bochníků chleba, každý o váze dvou liber, a to ne děle, než po tři dny, protože zásoby jsou velmi špatné a oni kvůli nedostatku vody mlýny téměř vůbec neužívají, proto se tak málo mele. Rádi by se zmocnili toho mála, co tu je, a postarali by se o to, aby se vojákům nedostávalo žádného proviantu. A tak jim nebyl dán ani chleba, ani pivo, takže vedle mnoha jiných závad, byla také nouze o potraviny."⁷⁴

Holk, který se ubytoval v domě v exilu zůstávajícího purkmistra Adama Junckera, přitáhl do města s 10 000 muži pěchoty a 1000 dragouny. Ti se nakvartýrovali u měšťanů a řádili stejně jako Sasové a exulanti. Holk nechal v dalších dnech svolat katolickou městskou radu, která i během saské přítomnosti zůstala v úřadu, a nařídil jí, aby zveřejnila jeho rozkaz, aby:

1. Všichni ve městě se zdržující sedláci odešli z města a vrátili se do svých chatrčí spolu se svým dobytkem.
2. Čtyři poručíci městské hotovosti byli zavězeni do vězení.
3. Vůdcové vzpoury: Andreß Frischeisen, Wolff Langen, výrobce střelného prachu, Assmuß Neumann, soukeník, Hans Struntzen, dráteník, Lorenz Nonner, koželuh, Battel Eckhard, platněř, Andreß Wagner, řezník, Wolff Herold a Hannß Schöner, oba velitelé od Mostecké brány, Hanns Striegel, perníkář, Martin Vogel, řezník, Martin Werner, zdobič klobouků, Hieronymus Lochner, soukeník, Hanns Opitz, koželuh, Georg Ernstberger koželuh, a povozník Nikl byli všichni zavězeni do vězení.
4. Všechny střelné i chladné zbraně měšťané odevzdali na radnici pod trestem oběšení, což se ale netýkalo členů městské rady.
5. Jeho Excelenci propadly veškeré kovové věci, zbraně, zvony a jiné. Také by mu příslušelo nechat celé město vyplundrovat.⁷⁵

S městem a měšťany se zacházelo jako s nepřáteli státu, neboť na nich ulpívalo obvinění ze zrady, že před šesti měsíci vydali Sasům město bez jakéhokoliv odporu.

Co se pátého bodu nařízení týče, došlo k porovnání mezi Holkem a městem. Chebští měli zaplatit výpalné ve výši 10 000 tolarů. Také sedláci byli vyhnáni z města, jmenovaní měšťané byli uvězněni, zbraně odevzdány. K umoření 10 000 tolarů byla ihned nařízena mimořádná daň, o kterou byli žádáni: purkmistr Paul Juncker, pan Chemnitzer, pan Vetterl, pan Frischeisen, soudce pan Rampff a obecní starší pan Adam Walther.⁷⁶

Městská rada zkoušela všechno možné, aby sehnala výpalné, což bylo samo o sobě nemožné, neboť již k zaplacení Sasům museli použít šperky a veškeré stříbro. Pouze úpěnlivé prosby, tisíce prolitých slz a nářky chudých a nanejvýš vyhladovělých chebských měšťanů a dokazovaná nemajetnost obměkčily Holka do té míry, že z částky 10 000 slevil 2 000 říšských tolarů s podmínkou, že bude do čtyř hodin do večera složeno a zaplaceno 8 000 tolarů, jinak vloží do města velké množství vojska. Z obou zel bylo zvoleno to menší. Vše bylo přetaveno na peníze. Talíře, výrobky ze stříbra, šperky, které byly po generace uchovávány v truhlicích a skříňních měšťanů, byly s pláčem vyhledány a shromážděny, což ovšem nestačilo, a tak byly od Židů i křesťanů brány půjčky.⁷⁷ Odpoledne ve 4 hodiny bylo složeno na stůl v hotovosti 6 000 říšských tolarů a zaplacení dlužných 2 000 tolarů, bylo slíbeno zaplatit do určené lhůty plukovníku Chiesovi.

Spolu s tímto výpalným měli měšťané a šlechta kraje za povinnost nesnesitelné kvartýrování a zásobování vojska. Radní byli přinuceni vyhrůžkami, že jim bude do domu vloženo 100 vojáků, odevzdat 50 dukátů, údajně proto, aby mohl být zaplacen kurýr. Čtyři purkmistři a 18 radních ihned složilo 50 dukátů ve zlatě a předali je veliteli. Domy měšťanů byly přeplněny vojáky. V některých bylo ubytováno 40 až 50 vojáků a 20 až 25 koní. K jednotkám,

75 Excelencí je myšlen Albrecht z Valdštejna, jak vyplývá z Holkova dopisu Valdštejnovi. ÖStA Wien, HHStA, Nachlass Hallwich, Fasz. 5, Holk Valdštejnovi, Cheb, 21. 6. 1632. Publikoval H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 961. Originál dopisu uložen nyní v NA Praha, SM, VL, sign. F 67/53, přijatá korespondence, červen 1632 an., karton 163.

76 K. SIEGL, Die Überraschung der Stadt Eger durch die Sachsen im J. 1631, s. 31. Zde je uvedeno Adam Walther.

77 SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Zápis ze čtvrtka 17. 6. 1632, „...daß sie Alles vorhandenes Silbergeschmied, so sie in Küesten und Casten gehabt und Iren von ihren lieben von Eltern zugefallen, mit weinen und flehen zusammengetragen hat aber doch bey weitt nit erglöcket daher man Allerley anticipations mittel bey Christen und Jueden suchen und ihr Excell. zu Contentiren mittel suchen müßen, ...“

kteří obsadily město přibily dvě kornety jezdců spolu s dvěma praporci pěchoty a ještě dva praporce Breunerových vojáků.

Dne 21. června odevzdalo 472 měšťanů, z toho 11 důstojníků, na radnici 847 kusů zbraní, mezi kterými bylo 475 mušket, 131 ručnic, 58 menších ručnic, 146 kratších zbraní, 24 loveckých oštěpů a 13 bitevních mečů. Ze všech těchto zbraní si vzali císařští důstojníci Gordon 358 kusů na hrad, Steinheim 6 kusů, Adelshofer 20 kusů. Holk požadoval přísnou vojenskou kázeň. Pod trestem smrti zakázal, aby byl některý z měšťanů napadán nebo zraněn. Žádný měšťan nebyl povinen kvartýrovat u sebe vojsko. Měšťané měli právo nakupovat a prodávat, vcházet do města i opouštět jej do té doby, dokud nebudou uzavřeny městské brány. Stejný den píše Holk Albrechtovi z Valdštejna, že saská posádka, která čítala 700 mužů, zanechala po svém odchodu ve městě 20 centů stříelného prachu, 2 000 strychů obilí, 22 děl různé ráže, mezi nimi většinou šestiliberní děla a jedno, které Holk ještě neviděl, a které údajně střílí 56-ti liberní koule. K tomu 900 dělových koulí, 33 dvojitých seker a 3 000 kulí do mušket. Holk sděluje Valdštejnovi, že neví, jak město dobře opatřit; píše, že je tam starý hrad, ze kterého je možné udělat pevnost a obsadit ji 300 vojáky. Přesto nadělali měšťané císařským velké škody a nechtěli se vzdát. Také saský plukovník jim neumožnil přečíst si podmínky kapitulace města, protože měšťané nebyli do smlouvy zahrnuti. Proto je nutné měšťany odzbrojit, nebo ve městě nechat posádku o 2 000 mužích. Vévodovi také sděluje, že ve vězení má čtyři exulanty, z nichž jeden je lékař, dva jsou *blutarme Leuthe*, a čtvrtý je velmi bohatý, má peníze a vlastní statky a uvádí jejich jména.⁷⁸

Poté, co byl Cheb zproštěn saského obsazení, konaly se s těmi, kteří byli považováni za zrádce, soudní procesy. Někteří komisaři na sebe vzali úlohu soudu, zpočátku bez vědomí magistrátu. Městský strážmistr Moser byl zavřen do hradní věže, ostatní provinilci do Vodní věže a do *Feilthurm*, aby tam činili doživotní pokání.

V Lokti se také zdržovala saská posádka, jejímž velitelem byl plukovník Dam Viztum z Eckstättu. Dne 19. února píše Viztum Johannu Melchiorovi ze Schwalbachu z Lokte, že do Slavkova přijel předevčirem osobně kníže z Anhaltu, aby místo prozkoumal a zvážil, jakým způsobem by mohlo být zamezeno útoku. Potom sice nechal kníže na náměstí seřadit všechny přítomné vojáky i měšťany, aby tam celou noc očekávali nepřítel, ale ten tu noc nic nepodnikl. Včera však mezi 9 a 10 hodinou učinil výpad s velkou silou současně na několika místech, a protože je to místo nechráněné, Jeho knížecí Jasnost byla příliš slabá na to, aby mohla odporovat nepříteli, a proto musel kníže Slavkov opustit a hledat záchranu zde v Lokti. Nyní přišla zpráva, že nepřítel má 2 000 vojáků a právě teď prý pochoduje na Karlovy Vary. Z toho se lze domnívat, že nezničí jenom taková místa jako je Slavkov, ale i jiná ležení pisařelova pluku a odřízne ho tak od veškerého zásobování. Neví, jak se pak bude držet se svým vojskem v Lokti, kde leží i jiní neozbrojení vojáci, a kde je zásoben potravinami a municí maximálně na osm dní, proto žádá Schwalbacha, zda by nemohl vyhnat nepřítel z tohoto kraje, z obsazených míst jako je Bečov, Žlutice a Teplá. Také žádá, aby byl Ostrov nad Ohří, který patří saskému vévodovi⁷⁹ a byl Viztumovi určen k ubytování, opatřen ochrannou stráží, protože nyní není plně obsazen. Kdyby se ho nyní nepřítel zmocnil a obsadil jej, bylo by na Loketskú a Chebsku ještě hůře a nepřítel by pak mohl podnikat nájezdy do Jáchymova, ba i do Míšně.

78 ÖStA Wien, HHStA, Nachlass Hallwich, Fasz. 5, Holk Valdštejnovi, Cheb 21. 6. 1632. Publikováno H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 960. Jména u Hallwicha nepřesně. Šlo o exulanty MUDr. Matthiase Hornicka, Hanße Bartolda z Rotenbachu, Jeremiase Schenzena a Hanse Christoffa Tannera. Originál dopisu uložen nyní v NA Praha, SM, VL, sign. F 67/53, přijatá korespondence, červen 1632 an., karton 163.

79 Od roku 1625 bylo panství v majetku Julia Jindřicha vévody Sasko-Lauenburského.

Z tohoto důvodu vyžaduje nejvyšší nouze, aby byl Ostrov obsazen. Vše ponechává k úvaze generála polního zbrojmistra a očekává jeho rozkaz. Na konci dopisu v post scriptu sděluje, že pokud má zůstat se svým vojskem v Lokti, je nutné poslat municí a 300 nebo 400 mušket. Nebude ovšem možné, aby v tomto kraji zůstalo ubytováno všech šest pisatelových kompanií. Sděluje, že kníže z Anhaltu byl o půlnoci při vpádu do Slavkova zajat a několik jezdců bylo zabito, 30 z Klinzingova pluku, a pouze 30 zajato.⁸⁰

Podobný dopis, ve kterém jsou shrnuty předchozí události, napsal Viztum společně s Anhaltem týž den saskému kurfiřtovi s dodatkem, že podle výpovědi zajatců má být u vojska přítomen sám Gallas. Oba pisatelé také sdělují, že považují za nanejvýš nutné, aby byl obsazen Ostrov, což je místo, kde je možné se ještě udržet. Dodávají, že je tam mnoho zlých lidí, kteří korespondují s nepřítelem, který, kdyby Ostrov obsadil, zruinoval by ho a mohl by odtud táhnout do Jáchymova a do Mišně. Žádají kurfiřta, aby posílal rozkazy do Chebu a ne do Lokte, protože to není bezpečné.⁸¹ V post scriptu dodávají, že právě dostali zprávu, že císařští zcela vyplundrovali Slavkov, všechno rozbili a obrátili se opět do Teplé a do Bečova. Jejich kvartýry leží od saských jen dvě nebo tři míle, a když budou císařští chtít, mohou Sasy přepadnout a zničit.⁸² Dne 25. února sděluje kníže z Anhaltu kurfiřtovi z Chebu ve velkém spěchu, že večera večer se položil před Sokolov nepřítel s 1 000 jezdci a stejným počtem mušketýrů. Jakmile se to kníže dozvěděl, táhl tam se svým vojskem, ale nemohl se svými jednotkami nic pořídit, protože poručík Klinzingova pluku, který držel zámek, ho vzdal nepříteli a odtáhl odtamtud beze zbraní. Nyní je od něj plukovník Viztum v Lokti zcela odříznut a má máloco k živobytí. Nepřítel sílí a shromažďuje velké vojsko ve Falci. Anhaltovi ani jeho jezdcům se nedostává potravin, ani oves, ani seno a ani stéblo slámy, proto jsou jezdci velmi netrpěliví a je těžké bojovat s neozbrojeným a nemustrovaným vojskem. Pisatel se velmi obává, že pokud v tomto případě nevydá kurfiřt nějaký naléhavý rozkaz, bude se moci nepřítel zmocnit nejen města Chebu, ale také Lokte a přístupových cest. Žádá kurfiřta, aby neodkladně a bez průtahů vydal rozkaz, aby byl Anhaltův nemustrovaný pluk položen na bezpečné místo a na jeho post odveleno jiné bojeschopné vojsko, schopné osvobodit cesty a odporovat nepříteli. V případě neočekávané nepříznivé události je v nebezpečí nejen kurfiřtova armáda, ale i jeho země a poddaní. Anhalt očekává co nejrychlejší kurfiřtský rozkaz.⁸³

V dopise ze dne 16. března si Viztum stěžuje Starschedelovi a potvrzuje tak Anhaltovo sdělení kurfiřtovi. Píše, že Loket je malé město a on má se svým štábem a svým vojskem sota co k živobytí. Pokud mu nebude nic posláno, nemůže se zde udržet. Chce nechat nakvar-

80 ÖStA Wien, HHStA, Nachlass Hallwich, Fasz. 5, Dam Viztum Melchiorovi ze Schwalbachu, Loket, 19. 2. 1632. V tomto případě se jedná o opis z lokátu 9248 Schreiben und Berichte aus Böhmen vom Herrn Graffen zu Solms, který je pravděpodobně dnes nezvěstný. Tuto signaturu, podle mých zjištění a po konzultaci s pracovníky drážďanského archivu, nelze dnes ve fondech vyhledat.

81 Na závěr dopisu Johanna Melchiora ze Schwalbachu psaného saskému kurfiřtovi z Litoměřic dne 24. 2. 1632 je uvedeno, že pošta do Chebu a okolních míst nemůže být doručována, jak tomu bylo dosud, nýbrž musí být zřízena jiná cesta přes zemi Jeho kurfiřtské Jasnosti. Tamtéž. V tomto případě se jedná o opis z lokátu 9248 Schreiben und Berichte aus Böhmen vom Herrn Graffen zu Solms, který je pravděpodobně dnes nezvěstný. Tuto signaturu, podle mých zjištění a po konzultaci s pracovníky drážďanského archivu, nelze dnes ve fondech vyhledat.

82 Tamtéž. V tomto případě se jedná o opis z lokátu 9248 Schreiben und Berichte aus Böhmen vom Herrn Grafen zu Solms, který je pravděpodobně dnes nezvěstný. Tuto signaturu, podle mých zjištění a po konzultaci s pracovníky drážďanského archivu, nelze dnes ve fondech vyhledat.

83 Tamtéž. V tomto případě se jedná o opis z lokátu 9248 Schreiben und Berichte aus Böhmen vom Herrn Grafen zu Solms, který je pravděpodobně dnes nezvěstný. Tuto signaturu, podle mých zjištění a po konzultaci s pracovníky drážďanského archivu, nelze dnes ve fondech vyhledat.

týrovat vojáky do okolních vesnic.⁸⁴ O kritické situaci v Lokti informuje Starschedel kurfiřta dopisem z Chebu: Nepřítel o síle 1 500 pěších přišel k Lokti a zapálil předměstí. Přitáhl také vévoda Frýdlantský ještě s 15 000 vojáky a chce Loket obléhat. Pokud může radit, mělo by tam být posláno další vojsko, neboť dva pluky knížete z Anhaltu a tři kompanie zeměbrany jsou proti takové síle příliš slabé. Kurfiřt by měl uvážit jakými prostředky a jakým způsobem by měl být nepřítel odražen. Jestliže se tak nestane a Starschedel neobdrží žádnou radu, mohl by se nepřítel Lokte zmocnit, a pak by mohl, jelikož je toto důležitý průchod, jistě postupovat dále. Nechává sem povolat 5 kompanií pluku knížete z Altenburgu, ale neví, jak by je zde mohl udržet, protože ve Voigtlandu již nejsou vůbec žádné potraviny. Do Chebu přišel proviantní důstojník, aby obstaral zásoby pro jezdeckto, protože je kvůli nedostatku potravin velmi nespokojeno. Důstojníci bez zvláštních rozkazů nechtějí v takové situaci nic podnikat. Za takového stavu není možné, aby se zde pisatel dlouho udržel. Kurfiřt musí něco učinit, jinak by se mohly stát jeho zemi a poddaným veliké a nenávratné škody.⁸⁵

Holk sděluje 21. června 1632 Valdštejnovi, že nechal Loket důkladně obklíčit Buttlerovými dragouny, kteří leželi před městskými hradbami. Všiml si, že si chce Viztum zachovat čest a slávu prostřednictvím vzájemného ostřelování. Holk se obává, že mu takovou čest sotva může prokázat, když nemá dělostřelectvo. Očekává vévodovy rozkazy ohledně povstalých markraběcích sedláků a počtu posádky, kterou má v Lokti zanechat v případě, že bude těžší dále pokračovat. Dále sděluje, že důstojníky a ty, které ostatní považovali za vůdce vzpurných měšťanů, nechal dnes popravit. V boji o město padlo 33 mužů, jeden z nich byl poručík z Traunova pluku, a jistě tolik bylo zraněno. Bere na svoji zodpovědnost, že začal útok proti městu bez rozkazu Valdštejna. Chce se o jeho dobytí co nejpilněji pokusit, ale podle jeho názoru se čtyřmi polovičními děly s malým dostřelem těžko něco zmůže. Očekává tedy Valdštejnův rozkaz.⁸⁶

Loketští se bránili tři dny a 24. června kapitulovali. Podmínky, za kterých opustila saská posádka Loket jsou datovány 24. červnem a vlastnoručně podepsány a zpečetěny Jindřichem Holkem a Damem Viztummem. Podmínky loketské kapitulace jsou podobné těm, za kterých byl vzdán Cheb:

1. Panu plukovníkovi, včetně velitelů a soldatesky, včetně služebnictva a koní, je dovolen bezpečný odchod se střelnými i chladnými zbraněmi, zavazadly, hořícími luntky a kulí v ústech. Všem je dovoleno za vojenského doprovodu nerušeně dojít až do Annabergu.
2. Veškerá zavazadla mají bezpečně projet a při odchodu se jich nikdo nesmí žádným způsobem zmocnit.
3. Co se týče generálního pardonu pro měšťany, rozhodnutí o něm přísluší samotnému císaři, ale měšťanům se slíbují, že nebudou vystaveni plundrování a nemusí platit výkupné.
4. Také duchovním a kostelním i školním služebníkům je slíben bezpečný odchod spolu s ženami, dětmi a movitým majetkem.

⁸⁴ SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/1 Fernere Schreiben und Berichte von Eger, aus dem Voigtländischen unnd Gebürgischen Kreissen, z Herzog Johann Wilhelmen zu Sachsen, Fürst Ernsten zu Anhalt, Obersten Dterichen von Starschedel betref. 1632. Viztum Starschedelovi, Loket, 15. 3. 1632.

⁸⁵ Tamtéž, Starschedel Janu Jiřímu I., Cheb, červen 1632.

⁸⁶ ÖStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632, karton 62, Holk Valdštejnovi, Cheb, 21. 6. 1632. Publikoval H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 960. Též NA Praha, SM, VL, sign. F 67/53, karton 163.

5. Těm měšťanům a obyvatelům, kteří chtějí odejít, je to dovoleno. Všem těm, kteří poslali své ženy a děti pryč z města, je dovoleno, aby je opět bezpečně přivedli zpět.
6. Šlechticům a jiným vysoce postaveným osobám, mužům i ženám je dovoleno, aby se bezpečně odebrali na svá sídla.
7. Do téže smlouvy je zahrnuto i švédské vojsko se svými služebníky, zavazadly a koňmi a je jim slíben bezpečný odchod.
8. Na druhou stranu nesmí kurfiřtští vojáci odtud odnášet žádný movitý majetek, mimo toho, co každý dostal pro koně.
9. Pro přepravu nemocných je povoleno vypůjčit si s sebou vozy a koně a pak je s doprovodem poslat zpět.
10. Na závěr bylo toto všechno oboustranně upřímně a bez zlých úmyslů slíbeno a uznáno.⁸⁷

Po odchodu z Lokte informuje o tamějších událostech Viztum kurfiřta dopisem psaným v Annabergu 27. června 1632, ve kterém stojí: *„Tvé kurfiřtské Jasnosti tímto poníženež sděluji, že minulý pátek, poté, co jsem byl v Lokti po deset dní obležen císařskými a silně jimi napadán, jsem za dobrých podmínek odtáhl, protože už jsem neměl žádnou municí, trpěl jsem nedostatkem proviantu a i jinými nedostatky. Byl jsem doprovázen až do Wiesenthalu. Tedy bych si byl přál, milostivý kurfiřte a pane, abych na milostivý rozkaz Tvé kurfiřtské Jasnosti co nejposlušněji opatřil město Loket vším nutným, nechal jej obsazené jednou kompanií a ostatní kompanie mohl odvést ven, ale čas to však nechtěl dovolit. Dne 16. června brzy ráno jsem přišel se značně velkým nebezpečím opět do Lokte, když již kolem města leželo několik kompanií císařského jezdeckva. Potom 17. června táhl kolem Lokte k Chebu císařský generálmajor Holk s několika tisíci jezdci a pěšáky a také několika děly. Loket nechal oblehnout dvěma pluky jezdeckva, a když dostal Cheb, sám přitáhl před Loket s nějakou pěchotou, čtyřmi děly a třemi moždíři, město zcela obklíčil a zaútočil, takže jsem nemohl poslat Tvé kurfiřtské Jasnosti žádnou zprávu, jak bych rád chtěl. Také jsem nemohl vyjet s částí vojska ven, tím méně získat z Chebu děla, municí a mouku a tedy jsem musel kvůli nouzi a výše nejposlušněji ohlášenému nedostatku město předat.“*

V post scriptu dodává, že včera přišel k Chebu vévoda frýdlantský se silnou armádou, stejně tak i bavorský kurfiřt, jehož armáda se nachází v okolí Weidenu v Horní Falci. Chtějí táhnout proti Jeho Veličenstvu švédskému králi, který nyní leží se silnou armádou u Norimberka, snad by tam brzo mohlo dojít ke krvavé bitvě. Ať Všemohoucí Bůh stojí milostivě při Jeho královské Výsosti.⁸⁸

Generalissimus císařských vojsk Albrecht z Valdštejna přijel do Chebu 25. června v čele svého vojska a zůstal ve městě pět dní. Paul Juncker, dříve Valdštejnův podplukovník, nyní purkmistr, uvítal svého bývalého nadřízeného. Všechny domy, velké náměstí i uličky byly přeplněny lidmi, koňmi a vozy. Brzy nastala nouze o potraviny, a proto prováděly jednotky výpady do Saska a Bavorska, kde ukořistily velké množství obilí a dobytka.

Počet Valdštejnových vojáků bývá uváděn číslem 40 000, ale soudobý nedatovaný seznam sděluje v krátkosti následující:

„Alhier: Cornet 88, zu Fuess 10 000 Tragonen 1 000 Herzog zu Friedlandt: 15 Regiment zu Fuess, 5 Regiment zu Ross; Don Baltahsar: 15 000 Mann; Munsur Ilo: 18 000 Mann; Isalan: 7 000 Crobaten, in summa 89 000 man zu Ross und Fuess, ausser der 6 000 Mann, so

87 SHStA Dresden, 10024 Geheimes Archiv, Loc. 9243/2 Fernere Schreiben und Berichte von Eger an dem Voigtlande, den Verlaufft in Kriegs Sachen, Item was nach Übergebung der Stadt Eger und Ellnbogen einkommen 1632.

88 H. HALLWICH, Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II., No 980.

ihr fürstliche Gnaden von Friedland anjetzo den Churfürsten von Beyern zugeschickh. Item der junge König: 5 000 Crobaten, 6 Regiment zu Fuess und 5 000 Polackhen."⁸⁹

Císařská armáda po několika dnech opustila Cheb, aby se vydala do Horní Falce a zabránila tak postupu Švédů do Saska, což se jí nakonec tímto Valdštejnovým tažením podařilo.

Po odchodu Valdštejnových vojsk zůstaly v Chebu dvě kompanie Breunerova pluku jako posádka a počátkem července se k nim připojily tři eskadrony jezdeckta. O tři dny později přijel plukovník Jiří Arnošt ze Sparru se sedmi pluky Uhrů a Chorvatů. Koncem června a začátkem července nechal magistrát města opravit městské opevnění, nechal zrušit evangelický hřbitov a srovnat jej se zemí, měly být také zvýšeny obranné valy na hradě. Práce byly zastaveny poté, co Sparrovy jednotky sebraly 6 děl z městských hradeb. Dne 20. července přišel do města plukovník Maxmilián z Valdštejna, a tak se v Chebu neustále střídaly různé vojenské jednotky. Od této doby nezůstalo říšské město Cheb bez císařské posádky.⁹⁰

RESÜMEE

Eger und Umgebung während des sächsischen Einfalls

Oldřich Kortus

In der vorliegenden Arbeit befasst sich der Autor mit der Situation in Eger, Elbogen und Umgebung in der Zeit des sogenannten sächsischen Einfalls in Böhmen. Anhand der Literatur, der Editionen und der bisher unbekannt und unveröffentlichten Quellen, die vor allem im Sächsischen Staatsarchiv in Dresden und im Österreichischen Staatsarchiv in Wien aufbewahrt sind, werden die Ereignisse in diesen Gebieten von Anfang November 1631 bis Ende Juni 1632 geschildert.

Der damalige katholische Stadtrat von Eger fürchtete den Einmarsch der feindlichen Truppen in die Stadt und zugleich die Heimkehr der Exulanten aus der Zeit nach der Schlacht am Weißen Berg, die sowohl im Heer des sächsischen Kurfürsten als auch im Heer des schwedischen Königs Gustav II. Adolf dienten. Die Exulanten nützten nämlich die Situation aus und schlossen sich der Armee des sächsischen Feldhern Hans Georg von Arnim an. Nach wie vor ist jedoch unklar, ob das sächsische Heer, das sich im Egerland aufhielt, eine zweite Armee des Kurfürsten war, oder ob es nur ein Teil der von Arnim geführten Armee war, der sich schon früher abgespalten hatte. Es könnte sich aber auch um eine private Initiative einiger Exulanten gehandelt haben.

An der Stadtverteidigung gegen die Sachsen beteiligten sich aktiv nur katholische Bürger, denn die meisten Einwohner wünschten sich die Erneuerung des lutherischen Glaubens und hofften, dass dies nach der Übergabe der Stadt an die Sachsen möglich würde. Insbesondere die Egerer Gerber verhalfen den sächsischen Truppen zum Einzug in die Stadt und die Sachsen wurden von der Bevölkerung mit Jubel begrüßt. Die Mitglieder des katholischen Stadtrates wurden

⁸⁹ Uvádí se, že Valdštejn tenkrát sebral vojsko o 40 až 50 tisících mužích. Arnim píše kurfiřtovi z Loun 22. 5. 1632: „Der Feind ist gewiße 30,000 Man stark,“ viz H. HALLWICH, *Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins II.*, No 885. Výše uvedený počet je překvapující, protože zde máme před sebou úřední zápis. Také v radním protokolu z 29. 6. je uvedeno, že týž den, kdy Valdštejn odtáhl, muselo být shromážděno 1000 strychů obilí k upečením 70 000 chlebů. SOKA Cheb, Archiv města Cheb, kniha radního protokolu č. 65. Zápis ze čtvrtka 29. 6. 1632: „1000 Strich Korn zur proviant zuuerschaffen und 70000 brod drauß backen laßen, ...“ Ohledně zásobování císařské armády v Chebu vydal Albrecht z Valdštejna dne 21. června v Plzni patent, aby se hejtmanovi chebského a loketského kraje Gottfriedu Härtlovi z Leuttersdorfu, císařskému říšskému radovi nečinily žádné překážky při obstarávání proviantu pro císařskou armádu a byla mu poskytnuta veškerá pomoc a podpora, aby mohl svobodně a bez překážek cestovat. ŐStA Wien, KA, Alte Feldakten, Operative Akten, 1632 V.-VII., karton 62, Valdštejn Gottfriedu Härtlovi, Plzeň, 21. 6. 1632.

⁹⁰ Tento příspěvek je součástí řešení výzkumného záměru MŠMT 0021620827 České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes, jehož nositelem je FF UK v Praze.

in ihren Ämtern belassen, sie waren aber unter Drohungen gezwungen, ein Treuegelöbnis an den sächsischen Kurfürsten abzulegen.

Mit dem sächsischen Heer kamen auch Egerer Exulanten sowie lutherische Seelsorger zurück, die sofort ihre Ämter antraten. Die Stadtkirche ging in die Hände der Lutheraner über, die Katholiken durften nur einen Altar und die Kanzel behalten. Der sächsische Oberst Karlowitz versprach, die Katholiken unter seinen Schutz zu nehmen, aber das Volk wollte von der religiösen Toleranz nichts hören und plünderte die Kommende der Kreuzherren mit dem Roten Stern und die Jesuitenschule. Es fehlte nicht viel und auch das Klarissinnenkloster wäre überfallen worden.

Die sächsischen Offiziere vertrauten weder dem katholischen Stadtrat noch dem katholischen Patriziat und schlugen vor, loyale Lutheraner ins Rathaus einzusetzen.

Die Begeisterung der lutherischen Bürger kühlte sich schnell ab, weil die Truppen die Lebensmittelvorräte der Stadt aufbrauchten und die benachbarten Dörfer plünderten. Nach der Ankunft des Fürsten von Anhalt und seines Hofes wurde die Situation in der Stadt noch schlimmer. Es mangelte an Lebensmitteln und Trinkwasser, und Krankheiten begannen sich zu verbreiten.

Albrecht von Wallenstein sowie andere kaiserliche Kommandanten waren sich sehr wohl der Gefahr bewusst, die in dem Falle drohte, dass es dem schwedischen König gelingen würde, die strategische Lage der Stadt auszunützen und von dort aus das Böhmisches Königtum anzugreifen. Eine mögliche Vereinigung der Schweden mit den Sachsen in den Grenzgebieten hätte nämlich katastrophale Folgen für die Habsburger gehabt.

Am 17. Juli rückten die zahlenmäßig starken kaiserlichen Truppen dicht an die Stadt heran. Der Stadtkommandant, der sächsische Oberst Starschedel, wies die Aufforderung General Holks zur Kapitulation zurück, und deshalb begannen die kaiserlichen Truppen die Stadt zu beschießen. Nach drei Tagen ergab sich doch die sächsische Besatzung zu den von Holk festgelegten Bedingungen den Kaiserlichen. Starschedel selbst beschwerte sich beim sächsischen Kurfürsten über die mangelnde Bereitschaft der Egerer Bürger, die Stadt gegen die Kaiserlichen zu verteidigen sowie über deren Kontakte zum Feind und verräterisches Benehmen.

Nach der Eroberung der Stadt durch die Kaiserlichen mussten die Bürger ihre Waffen im Rathaus abgeben. Überdies wurde ihnen eine beträchtliche Summe Schutzgeld gegen Brandschatzung bemessen, von der der kaiserliche Befehlshaber Holk auf Fürsprache der Einwohner einen Teil nachließ. Die Anführer des Aufstandes wurden eingesperrt. Die Bürger mussten die in der Stadt einquartierten Soldaten ausreichend mit Proviant versorgen.

Auch in Elbogen wurde eine sächsische Besatzung unter dem Kommando von Oberst Dam Viztum von Eckstätt untergebracht. Im Februar 1632 wurde sie durch die Kaiserlichen von den Nachschubwegen abgeschnitten, wodurch sich die Lage in der Stadt rasch verschlimmerte. Viztum bat den Kurfürsten, ein kampffähiges Heer zu schicken, das die Zugangswege frei machen und den Widerstand des Feindes brechen würde, denn sonst würden die Kaiserlichen nach Eger auch Elbogen erobern. Am 21. Juni ließ Holk die Stadt von Buttlers Dragonern einschließen und startete den Angriff. Im Kampf fielen 33 kaiserliche Soldaten. Die Elbogener wehrten sich drei Tage lang und am 24. Juni ergaben sie sich. Die sächsische Besatzung verließ Elbogen zu den von den beiden Kommandanten vereinbarten Bedingungen.

Am 25. Juni kam an der Spitze seines Heers Albrecht von Wallenstein selbst nach Eger und hielt sich dort fünf Tage auf. Einige Tage später verließen auch die kaiserlichen Truppen die Stadt und marschierten in Richtung Oberpfalz. Ende Juli zog der Oberst Maximilian von Wallenstein mit seinem Heer in Eger ein, und auch weiterhin löste in der Stadt eine Truppe die andere ab. Von dieser Zeit an blieb Eger nicht mehr ohne kaiserliche Besatzung.